

Fotografija kao medij u odgoju i obrazovanju predškolske djece

Linić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:979838>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-17**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Martina Linić

Fotografija kao medij u odgoju i obrazovanju predškolske djece

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Fotografija kao medij u odgoju i obrazovanju predškolske djece

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Umjetnički programi

Mentor: doc.dr.sc Anita Rončević

Student: Martina Linić

Matični broj: 0115077398

U Rijeci,
studeni, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Martina Linić

SAŽETAK:

Mogućnosti fotografije su višestruke, od samog dokumentiranja do razvoja kreativnosti. Fotografijom se potiče promatrača na prisjećanje, prepričavanje i refleksiju, a kada se integrira u svakodnevne aktivnosti, ima pozitivan učinak na razvojna područja djeteta. Cilj ovog rada je ispitati uvjerenja odgajatelja o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi i o njihovim postignućima. Primijenjen je kvalitativan pristup i metoda intervjuiranja. Istraživanje je provedeno na uzorku od devet odgajateljica s područja Primorsko-goranske županije. Obrada podataka provela se tematskom analizom- podjelom u kategorije koje povezuju podatke prikupljene istraživanjem i one iz teorijskog dijela, s ciljem dubljeg razumijevanja suštine iskustva.

Prema rezultatima istraživanja, odgajateljice imaju pozitivan stav prema fotografiji kao sredstvu poticanja dječjeg razvoja, dok način i učestalost njezine upotrebe ovise o intrinzičnim i ekstrinzičnim čimbenicima.

Ključne riječi: djeca predškolske dobi, dječji razvoj, fotografija, medij.

SUMMARY

The possibilities of photography are manifold, from mere documentation to the development of creativity. Photography encourages the observer to recall, narrate, and reflect, and when integrated into everyday activities, it has a positive effect on the child developmental areas. The aim of this study is to examine educators' beliefs about the use of photography in working with preschool-aged children and about their achievements. A qualitative approach was applied, as well as the method of interviewing. The research was conducted on a sample of nine educators from Primorsko-goranska County. Data processing was carried out through thematic analysis, by dividing the categories that connect the data collected through the research and that from the theoretical part, with the aim of a deeper understanding of the experience essence.

According to the research, educators have a positive attitude towards photography as a means of promoting children's development, while the way and frequency of its use depend on intrinsic and extrinsic factors.

Key words: preschool-aged children, child development, photography, media.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TEORIJSKA POLAZIŠTA I PRETHODNA ISTRAŽIVANJA	2
3. MEDIJI	7
3.1. Uloga medijske pismenosti u odgojno-obrazovnom procesu	13
4. DIGITALNA KOMPETENCIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU	15
5. FOTOGRAFIJA	17
5.2. Fotografija kao vizualni jezik	22
5.3. Fotografija kao alat za učenje u ustanovama RPOO-a	24
5.4. Fotografija u odgojno-obrazovnom radu odgajatelja	26
5.6. Dokumentiranje odgojno-obrazovnog procesa fotografijom	28
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	31
6.1. Svrha i cilj istraživanja	31
6.2. Metode istraživanja	32
6.3. Uzorak ispitanika	33
7. REZULTATI I RASPRAVA	35
7.1. Uporabom fotografija utječe se na odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi	35
7.2. Odgajatelji svakodnevno koriste fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi	42
7.3. Djeci predškolske dobi daje se mogućnost vlastitog izbora fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnostima	53
7.4. Djeci predškolske dobi omogućuje se fotografiranje po vlastitom izboru motiva	58
8. ZAKLJUČAK	62
9. LITETRATURA	64
10. PRILOZI	68

1. UVOD

Fotografije su prisutne svuda toliko da ih više ni ne zamjećujemo. One se nalaze na različitim predmetima i mjestima poput vrećicama, plakatima, letcima, časopisima, albumima, knjigama, društvenim mrežama i drugo. O njezinoj svestranosti pisao je Milan Fizi 1982. godine, u svojoj knjizi *Fotografija*, navodeći da se neprestano pronalaze nova tipična fotografska sredstva kojima se proširuju mogućnosti fotografiranja. Fotografija je u 21. stoljeću u upotrebi češće nego li ikad, a njezinoj popularnosti doprinose društvene mreže. Lako je dostupna mobilnim telefonima, a populariziraju se i starije tehnike s elementima moderne tehnologije kao što je polaroid.

Fotografija je svakoj osobi nadohvat ruke, no koliko je ona didaktički usmjerena? Promatra li se fotografiju naivno ili se traži njezino dublje značenje? U odgojno-obrazovnom smislu, koja je njezina uloga? Služi li ona na način da se prikaže odgojno-obrazovni rad prema stručnim suradnicima i roditeljima? Služi li ona za odgajateljske refleksije i samorefleksije? Pruža li se djeci mogućnost refleksije i samorefleksije fotografskim materijalima? Imaju li djeca mogućnost upotrebe i izrade fotografije i treba li im uopće omogućiti? Share, J. (2015) navodi kako je fotografija pedagoški idealan alat za korištenje u radu s djecom predškolske dobi. Fotografiranjem se odgajateljima pruža mogućnost za dublje razumijevanje različitih dinamičkih situacija tijekom odgojno-obrazovnog rada. Ovom tehnikom se omogućava vizualni povratak u određenu situaciju i sagledavanje događaja iz jedne druge perspektive. Samim time znači da je kvalitetan pedagoški alat za provedbu refleksije i samorefleksije odraslih, ali i djece.

Cilj ovog rada je kvalitativnom metodologijom ispitati uvjerenja odgajatelja o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi. Želi se steći uvid u zastupljenost fotografije kao medija u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi.

2. TEORIJSKA POLAZIŠTA I PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

Teorijske pretpostavke temelj su postupaka u radu odgajatelja. Prilikom odabira teorijskog polazišta valja imati na umu razdoblje kada su psiholozi i pedagozi djelovali. Opisano je razdoblje od tradicionalnog pristupa do suvremenog shvaćanja djeteta.

Vodeći predstavnik biheviorističkog pristupa je Burrhus Frederic Skinner (1904-1990), predstavnici humanističkog pristupa su Abraham Maslow (1908-1970) i Carl Rogers (1902-1987), Lev Vygotski (1896-1934) predstavnik sociokulturne teorije razvoja djece, Jean Piaget (1896-1980) predstavnik teorije kognitivnog razvoja. Razdoblje i razvoj shvaćanja učenja, pristupa djeci i djetinjstvu mijenja se i razvija tijekom godina (Matijević, Bilić, Opić, 2016). Svakom teorijom se tumače samo određena područja osobnosti i ponašanja, određene čimbenike i gledišta u razvoju (Batistić Zorec, 2003).

Tradicionalni pristup odgojno-obrazovnoj praksi sadrži didaktičku predavačku nastavu. „Ciljevi održavaju težnje i potrebe društva, jednako se postavljaju pred svu djecu, smatra se da se ostvaruju na jednak način bez obzira na uvjete i uvjetovani su produktom-znanjem koje se postiže poučavanjem, transmisijom“ (Petrović-Sočo, 2009:138). Dvadesetih godina 20. stoljeća pojavio se pravac u psihologiji, biheviorizam, a vodeći predstavnik bio je B.F: Skinner. Podvrgavanje djeteta didaktički oblikovanim i međusobno izoliranim sadržajima s ciljem mentalnog treniranja, memoriranja i reproduciranja. Ovakav tim učenja usmjereno je na postizanje akademskog postignuća. Slikoviti prikaz akademskog postignuća Armstrong je opisao u svojoj knjizi (2008) kako je važnije naučiti nogometno nazivlje, nego biti sposoban igrati nogomet. Odgajatelj je dominantan voditelj odgojno-obrazovnog procesa, izvršitelj ideja propisanih kurikulumom bez mogućnosti utjecaja jer su ciljevi postavljeni izvana. Odnosno takav program ostvaruje na način da učenici mirno sjede, slušaju i gledaju što i kako učitelj govori i radi.

Odgojno-obrazovna praksa nije linearna i jednodimenzionalna, ona je višeslojna, promjenjiva, a odnosi u njoj su isprepleteni. „Na to je u predškolskoj pedagogiji prva u nas upozorila Miljak (1991), zalažući se za drugačiji pristup kurikulumu ranog odgoja, stavljajući u središte dijete i razvoj njegove autonomije, a ne program koji ono treba usvojiti“ (Petrović-Sočo, 2009:126). Dijete predškolske dobi uči kroz igru. „U svojoj su biti učenje i stvaralaštvo u međuovisnosti, ako ljudska misao neograničeno i fleksibilno kombinira podatke i činjenice“ (Herceg i sur., 2010:75). U takvom pristupu veća je aktivnost djece jer je više učenja, a manje poučavanja (Matijević, Bilić, Opić 2016). U diskursu razvoja čovjeka, svako se pojedino dijete smatra

jedinstvenim ljudskim bićem s vlastitim interesima, težnjama, sposobnostima i zaprekama (Armstrong, 2008).

Djeca predškolske dobi nalaze se, prema Piagetu, u predoperativnom kognitivnom razvoju. Tijekom ovog stadija djeca razvijaju mogućnost simboličkog razmišljanja i upotrebljavaju govor, postaju svjesni vlastitih misli i osjećaja te razvijaju svijest o samome sebi. Svjesnost vlastitih misli i ideja mogu ostvariti i izraziti fotografiranjem. Rayna i Garnier (2018) istraživanjem su željele stvoriti razumijevanje što znači za djecu fotografiranje njihovog predškolskog okruženja. Analizirale su raznolikost dječjih načina rukovanja i kadriranja fotoaparatom. Kognitivnom teorijom učenja usredotočenost je na učenikovom stvaranju značenja u procesu učenja, odnosno djeca samostalno konstruiraju znanje i razumijevanje svijeta, a uloga odgajatelja je omogućavanje prirodnih, svakodnevnih uvjeta za aktivno eksperimentiranje. Jerome Swymour Bruner opisuje učitelja ulogom mentora omogućujući učeniku učenje otkrivanjem i istraživanjem mijenjajući postojeće znanje (Matijević, Bilić, Opić 2016). Otkriveno je, prema istraživanju Rayna i Garner (2018) da djeca ne mogu biti premala za fotografiranje i da pružaju neočekivane načine uvida u perspektivu vlastitog učenja.

U teoriji konstruktivizma čiji je prethodnik bio razvojni psiholog Piaget ističe se važnost pružanja prilika za aktivno sudjelovanje djece u aktivnostima, s ciljem stvaranja značenja (Rogoff, 1990, prema Byrnes i Wasik 2009). Odrasle osobe mogu imati problem razumijevanja logičnih objašnjenja djece predškolske dobi. U smislu fotografije DeMarie i Ethridhe (2006) navode kako djeca imaju problem pri izjašnjavanju zbog čega su nešto fotografirali, a odgovori su povezani s njihovim željama. Najčešće su fotografirali osobe što implicira da je prijateljstvo izuzetno važno. Ovim istraživanjem DeMarie i Ethridhe (2006) došle su do zaključka kako su djeca, potaknuta fotografijom, više govorila o tome što rade u vrtiću s kim se druže.

Helen Parkhurst uz John Dewey proširuju ranije pedagoške ideje dodajući da treba djeci osigurati cjeloviti razvoj poštujući individualne potrebe, interese i sposobnosti. „Deweyev iskorak u pedagogiji temeljni je kamen za izgradnju škole po mjeri učenika“ (Matijević, Bilić, Opić 2016:53). Potrebno je oblikovati okruženje u kojem bi se zadovoljili postojeći, a postupno poticali novi interesi, i to uz mogućnost izbora. Mogućnost izbora odnosi se na izbora materijala, prijatelja, odgajatelja i prostora, a aktivnosti su osmišljene i povezane s dječjim životno-praktičnim iskustvom. Byrnes i Wasik (2009) navode niz aktivnosti koje integriraju upotrebu fotografije u svakodnevne aktivnosti s ciljem razvoja govora. Fotografija se može stvarati na putu do vrtića, ali i tijekom boravka u vrtiću, a nakon se pruža prilika opisa i

razgovora o njoj. Fotografiranje predmeta i pridruživanje imena predmetu, igra spajanja- „pronadi vlastitu fotografiju“, personaliziranim fotografijama, časopis skupine, stvaranje priče pomoću fotografija, fotografija kao uvod u buduću aktivnosti, foto album.

Friedman (2016) navodi kako je uspješna integracija informacijskih i komunikacijskih tehnologija u skladu s konstruktivističkim pristupom učenja. Uloga odgajatelja je očituje se u proširivanju znanja i praktičnog rada s djecom predškolske dobi.

Teorija sociokulturnog razvoja, Lev Vygotski, naglašava kako djeca uče socijalnim interakcijama, a u kontekstu fotografije to znači da djeca mogu steći važne vještine i koncepte interakcije tijekom fotografiranja, dijeljenja fotografija i razgovora o iskustvima. Djeca uče uz pomoć odgajatelja koji posreduje između njih i okoline, prilagođavajući područjima interesa i razinama sposobnosti (Friedman, 2016). Vygotski upotrebljava koncept zone proksimalnog razvoja, odnosno zone potencijalnog razvoja koje će dijete u početku postići uz pomoć odrasle osobe, a kasnije samostalno. U smislu upotrebe fotografije kao medija u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi to znači da se upotreba fotoaparata u početku događa interakcijom djece i odgajatelja, a tijekom vremena djeca će samostalno rješavati složenije zadatke s novim izazovima (Friedman, 2016). Tijekom provedbe istraživanja Friedman (2016) navodi kako su djeci fotoaparati bili omogućeni za samostalno korištenje u sobi dnevnog boravka čime se razvija medijska pismenost. Ovi su se ciljevi odnosili na radnje koje nadilaze uobičajene aktivnosti za djecu u dobi od tri do četiri godine. Naročito neovisnost u korištenju tehnologije, ali i u kognitivnom smislu, odnosno u sposobnosti zaključivanja, razmišljanja i analize fotografija (Friedman, 2016).

Djeca stječu samopouzdanje jer se u takvom okruženju cijeni njihov trud, što u njima budi osjećaj ponosa zbog vlastitih postignuća. Miljak u knjizi *Razvojni kurikulum ranog odgoja* navodi Brunera koji ističe kako učenje nije individualni proces već se gleda kao socijalni proces u kojem ozračje, okruženje i kultura ustanove ima izravno djelovanje na učenje odraslih i djece. Omogućavanjem prilika za samostalno stvaranje fotografija, a potom i razgovorom o njima potiče dječje učenje te razvoj jezika i vokabulara. Konstrukcija značenja proizlazi iz pružanja prilika djeci različitih razvojnih razina i kompetencija da stvaraju podlogu razumijevanja dijeleći znanje i razumijevanje (Slunjski, 2011). U ovako oblikovanom okruženju dijete je u prilici svakodnevno živjeti u načelima demokracije (Miljak, 2015).

U humanističkoj koncepciji kurikuluma čiji su predstavnici C.Rogers i A. Maslow, naglašena je važnost samoaktualizacije djece u procesu učenja. Naglašava se holistički pristup pri

organizaciji odgojno-obrazovnog procesa. Djeca su vrlo osjetljiva podučava li ih se po principu sveznajući učitelj i neznajuće dijete. U trenucima kada im se nameće znanje sužavaju raspon vlastitih mogućnosti kako bi bili u skladu s odgajateljskim postupcima i riječima (Gopnik, 2011). Einarsdottir (2005) prema Byrnes i Wasik (2009) provela je istraživanje u kojem je uspoređivala dva pristupa fotografiji. U prvom pristupu djeca su prilikom fotografiranja okoline bila popraćena odraslom osobom, a u drugom pristupu bili su samostalni. Rezultati su pokazali kako djeca pod utjecajem odrasle sobe fotografiraju igralište, djecu i odrasle u svom okruženju jer su stvorili socijalno očekivane i prihvatljive fotografije. Samostalno dječje fotografiranje rezultiralo je fotografijama jedinstvenog konteksta obuhvaćajući interese i poglede iz dječje perspektive. Novine u promatranju i istraživanju učenja djeteta rane i predškolske dobi jest u učenju praksom i izravnim aktivnostima djece, a ne poučavanjem (Miljak, 2015). Susan Britsch (2017) provela je projekt putem kojeg se istraživalo dječje korištenje digitalnih fotoaparata tijekom znanstvenih istraživanja. Djeca su samostalno odlučivala o vizualnim izborima kompozicije vlastitih fotografija. Uočen je analitički pristup jednog dječaka koji je detaljno opisivao transformacije pokusa i pomno fotografirao svaku promjenu, a potom je pastelama nacrtao autoportret prikazujući sebe kao fotografa. Djevojčica iz iste skupine fotografirala je omiljene komponente pokusa, vizualno strukturirajući materijale koji su bili potrebni za izvedbu. Fotografije su omogućavale vizualni dokaz o dječjem načinu razmišljanja prilikom provođenja pokusa. Pri samostalnim dječjim fotografiranjem uočava se razlika u motoričkom razvoju prilikom kadriranja i zadržavanja mirnoće kamere. Djeca su samostalno uočavala da su im fotografije mutne, a neki su pripisali prebrzo micanje fotoaparata kao razlog tome (Landman, Athey 1970).

Gardner (2005) se zalaže za dubinsko razumijevanje i ističe ulogu odgajatelja s ciljem uviđanja teškoća s kojima se djeca suočavaju pri stjecanju prvog razumijevanja tema i pojava. Važnost njihove uloge je s toga da uzmu u obzir različitost umova i organiziraju obrazovanje koje će biti dostupno svakom djetetu neovisno o njihovim međusobnim razlikama. Gardnerov pristup višestrukih inteligencija započinje s tri temeljna načina, a to su osiguravanje snažne polazišne točke odnosno uvoda u temu, potom ponuda prikladne analogije, odnosno od poznatog k nepoznatom i treća razina su višestruke reprezentacije središnjih misli (Gardner, 2005).

Ključno je da prostor bude organiziran prema centrima aktivnostima u kojima djeca odabiru, aktivno se igraju, uče, jačaju samopouzdanje, samostalno koriste materijale koji im omogućuju istraživanje, eksperimentiranje, kreativno izražavanje uz stvaranje socijalnih odnosa (Petrović-Sočo, 2009).

Omogućavanjem korištenja fotoaparata u odgojno-obrazovnom procesu djeca su u mogućnosti vizualno „uhvatiti“ događaj koji se u njima pobudio poseban doživljaj. Ovim procesom se od djeteta zahtjeva planiranje, poduzimanje akcije, a potom opisivanje i izlaganje unutarnjih misli prema van, prema drugim osobama, djeci i odraslima.

3. MEDIJI

Mediji su prisutni svuda oko nas i u aktualnoj su svakodnevnoj primjeni. Ovisno o educiranosti i medijskoj kritičnosti oni se koriste na različite načine. Odgajatelji ih mogu koristiti kao sredstvo za stručno usavršavanje ili kao pomagalo u odgojno-obrazovnom radu.

U razdoblju prije medijskog odgoja djeca oblikuju spoznaje o medijima i sadržajima kojima su izloženi. Zbog dostupnosti sadržaja potrebno je djecu osposobiti vještinama, sposobnostima i znanjima za svrhovito korištenje medijskih sadržaja kao mogućnost istraživanja okoline i svladavanja izazova (Ljubić Nežić 2019).

Herceg i sur.(2010) navode kako su mediji i multimediji osnovna sredstva (informacije) i pomagala (prenositelj informacija) za korištenje u odgojno-obrazovnom radu. U odgojno-obrazovnom radu mediji i multimediji služe za poticanje dječjeg razvoja. Poticanje dječjeg razvoja može se odvijati putem produktivnih i reproduktivnih medija. Produktivni mediji su osnovna sredstva za likovno izražavanje djece i kojima se stvaraju likovnih produkti. Reprodiktivni mediji imaju funkciju nošenja i prenošenja informacija poput plakata, videa, fotografije i slično. Ovim medijima omogućuje se usvajanje novih spoznaja prilikom likovnog izražavanja. Kao što se vidi na Tablici 1. mediji se dijele s obzirom na vrstu percepcije koju potiču kod djece. Svijet se ne doživljava isključivo kao vidna pojava, već je naše iskustvo više osjetno. „Kod osjetila postoji mnogo više toga nego samo mozak koji kao obična spužva upija svjetlosne, zvučne, okusne, mirisne i opipne dojmove iz vanjskog svijeta” (Greenfield, 2001:79). Podjela je uvjetna jer je svaki medij u recipročnom odnosu s drugim medijem i pruža više različitih informacija u raznim osjetilima (Herceg i sur., 2010). Odgajatelji bi pri provođenju odgojno-obrazovnog rada trebali bit svjesni kompleksnosti i omogućavati aktivnosti koje će kod predškolske djece razvijati senzornu integraciju. „Pružajući informacije koje djeca usvajaju različitim osjetilnim kanalima, omogućuje se raznovrsnost učenja koja je u različitim dimenzijama odgovarajuća različitim stilovima učenja“ (Herceg i sur., 2010:93).

Tablica 1: Klasifikacija medija s obzirom na vrstu percepcije (Herceg i sur. 2010:94)

MEDIJI U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU					
AUDITIVNI	VIZUALNI	KINESTETSKI	TAKTILNI	OLFAKTIVNI	GUSTATIVNI
<p>magnetofonska vrpca, magnetofon, gramofonska ploča, gramofon, radio kazeta, audio kazeta, kazetofon, CD sa zvučnim zapisom, CD-player za zvučni zapis, diktafon, minidisc, mini disc recorder, glazbala (klasična, elektronska, improvizirana), mikrofoni, mobitel i računalo u ulozi auditivnih podražaja, glazbenici.</p>	<p>Likovne tehnike, pribori i materijali, crtež, skica, kroki, karikatura, strip, slika, poster, plakat, otisak, skulptura, fotografija, umjetnička reprodukcija, aplikacije za flanelografe i magnetografe, (mikro, makro) model, simulator, maketa, reljef, stereograf, znakovi (slova – knjige, časopisi, novine, reklame... brojevi, note, izviđački, vojni, prometni, kartografski, mjere, pečat, grb, zastava, rebus, amblem, logotip), shema, piktogram, kolekcije i uzorci, ljepiljive sličice, markice, globus, igračke (lutke, konstruktivne...), karte (povijesne, zemljopisne...), tablice, grafikoni, hologrami, knjige (enciklopedije, udžbenici, slikovnice...), časopisi, zidne novine, pismo, likovni pribori, tehnike i materijali, ravnala, krivuljari, film (nijemi, element-film, mikro-film), aparat za element film, foto-aparat (klasični, digitalni), dijasličice, dijaaprojektor, dijafilm, epiprojektor, grafoskop, prozirnica, školska ploča, fotokopirni aparat, TV, TV-program mobitel, računalo i internet u ulozi vizualnih podražaja, video-igre, likovni umjetnici...</p>	<p>razne sportske sprave, oprema i rekviziti: tenisice, dresovi štitnici, zaštitne kape, kacige, maska, peraje, surf, jastučić za neplivače, konopci, mornarske ljestve, švedske ljestve, trambulin, daska za odskok, greda, kozlić, karike, strunjače, vratilo, razboj, odbojkaška mreža, košarkaška mreža, gol, čunjevi, obruči, hulahop, lopta, medicinka, frizbi, vrpce, vijače, bicikla, sobna bicikla, reket, roleri, koturaljke, scate, skije, sličuge, traka za trčanje, sprava za veslanje i drugi simulatori, vrhunski sportaši, treneri, suci...</p>	<p>koža, krzno, kamen, perje, plastika, metal, spužva, papir, beton, cigla, glina, staklo, voda, igle, tkanine, drvo, likovni pribori i materijali...</p>	<p>mirisni predmeti (sapuni, gumice, parfemi, naljepnice...), mirisne biljke (sandalovina, lavanda, cvijeće, listovi...), mirisi hrane i pića (gulaš, riba, sir, sok, čaj...), mirisi životinja (zec, pas, ptica, konj...), mirisi ljudi (znoj, zadržak usta, miris bebe...)...</p>	<p>razne sirove, polupreradene i prerađene namirnice biljnog i životinjskog podrijetla: voće, povrće, sjemenje, meso, sir, kruh, slatkiši, ljekovito bilje, začinsko bilje, začini... profesionalni kuhari, domaćice...</p>

Cilj medijskog odgoja je naučiti živjeti s medijima, a ne da mediji zavladaju osobama (Tolić, Vertovšek, 2010). Mediji imaju obrazovnu, informativnu i zabavnu funkciju. Obrazovna funkcija, prema Ciboci i sur. (2021) osobito je važna tijekom djetetova školovanja jer je dijete u prilici saznati više o temi koja ga zanima, u mogućnosti je pročitati knjigu putem računala ili pri pripremi školske zadaće. Medijima se ljudi kulturno obogaćuju jer sadrže mnogo korisnih odgojno-obrazovnih sadržaja (Mikić, 2015). Dijete rane i predškolske dobi od rođenja posjeduje prirodnu znatiželju, odvažnost, potrebu za istraživanjem okruženja i učenje čineći. Informativnom stranom medija, koja odgovara djeci, informira o novim stvarima putem medija koji su dostupni u svakodnevnom životu (Ciboci i sur. 2021). Mikić (2015) naglašava informativnu funkciju medija kao značajnu i korisnu jer se njome približavaju događaji i brzo informira suvremenog čovjeka, a time se može aktivirati građanstvo. „Mediji su sredstava komunikacije koja se prilagođavaju društvenim promjenama“ (Đuran i sur. 2018:273). Oni su značajni subjekti u socijalizaciji djece pa je s toga važno istražiti i shvatiti koje vrijednosti se njima promiču (Tolić, Vertovšek, 2010). Medijska pedagogija je znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem zakonitosti odgoja, učenja, odrastanja i življenja uz suvremene medije (Matijević, Bilić, Opić 2016). Ljubić Nežić (2019) navodi kako su mediji djeci dostupni već od rane dječje dobi, dok se medijski odgoj provodi tek u osnovnoj školi. Prema Ciboci i Labaš (2015) mediji svojom dostupnošću postaju temelj dječjih ideja vezanih o svijetu koji ih okružuje, o poželjnim ponašanjima te izvor ideja za igru. Ove izvore temelje na tezi o medijskim ponuđenim sadržajima za djecu koji prenose prikaz društva i njegovog funkcioniranja, a što je važan socijalizacijski čimbenik (Ciboci, 2015). Prvenstveno su djeci najdostupniji crtani filmovi na televiziji ili putem pametnih telefona iz razloga što nisu potrebne specifične vještine za njihovo praćenje. Važnu ulogu o utjecaju medija imaju roditelji i odgajatelji. Uzimajući u obzir dječju ne razvijenu sposobnost razlikovanja stvarnosti i mašte, imitaciju likova, kao ni mogućnost donošenja zaključak o uzorcima i posljedicama, poput odraslih, potrebna je njihova intervencija i uključenost (Ciboci, 2015). Tolić, Vertovšek (2010) upotrebljavaju pojam putokaza kao sredstva za usmjeravanje djece i mladih. Ističu kako odrasli, odnosno, roditelji, profesori, odgajatelji trebaju biti medijski kompetentni za rad s djecom u suvremenom medijskom okruženju. Neupitna je medijska kompetencija kao sastavnica suvremenog školskog kurikulumu. Kompetentan znači aktivnu upotrebu niza važnih informacija o medijskim manipulacijama, praktične vježbe za razvoj socijalne interakcije i razvijen kritički pristup (Tolić, Vertovšek, 2010). Vaughan prema Tolić, Vertovšek, (2010:35) navodi kako kritičko mišljenje nije o tome što misliš, već kako misliš. Pretpostavke za medijsku kompetenciju međusobno su povezane i isprepletene, a prema Tolić, Vertovšek (2010) to su

informatička znanja i shvaćanje ambivalentne uloge medija, razvoj interpersonalne komunikacija i konstrukcija metodičkih didaktičkih instrumenata. Time djeca stječu sposobnost kako živjeti s medijima, kritičke analize medijskih ponuda, a omogućuje im se i kao alat za kreativno izražavanje (Đuran i sur. 2018).

Tolić, Vertovšek (2010) navode kako je uloga suvremene škole, osim primjene novih medija, razvoj kritičkog promišljanja učenika o sadržaju. Ovim izazovima može se pristupiti već od predškolske dobi djece, a upravo načinom na koji autorice Tolić, Vertovšek navode, omogućavajući analiziranja specifičnih funkcija djelovanja različitih medija. Dimenzije medijskih kompetencija prema Tolić, Vertovšek (2010) su kognitivna, etička, socijalna, estetska i dimenzija djelovanja. Kognitivna dimenzija medijske kompetencije označava mogućnost dekodiranja simboličkih poruka kao razumijevanje medijske poruke općenito. Etička dimenzija odnosi se na analiziranje s etičkog aspekta. Socijalna dimenzija vezana je uz medijsku politiku za različite segmente društva. Estetska dimenzija medija povezana je s izražavanjem ukusa i doživljaja ljepote. Dimenzija djelovanja su nove vizije ili paradigme za poboljšavanje interaktivnog učenja Tolić, Vertovšek (2010).

Prema istraživanju Ciboci, 2015. djeca provode vrijeme uz medije kod kuće i tijekom boravka u dječjim vrtićima. U dječjim vrtićima djeca su izložena medijima putem interneta, radija, televizora i edukativnih časopisa. Autorica istraživanja naglašava kako se najčešće koriste radio i televizija sa snimljenim dječjim pjesama i bajki, edukativni časopisi za djecu za listanje i internet za pretraživanje edukativnih sadržaja. „Rezultati istraživanja pokazali su da većina odgajatelja, njih 71,9% uvijek nadzire, odnosno prati djecu dok se služe medijima, dok je njih 24,2% odgovorilo da to čine često. Podatak koji zabrinjava jest, iako se radi o malom postotku, 3,9% odgajatelja koji tek ponekad nadziru djecu u služenju medijima (N=128)“ (Ciboci,2015:376). Ciboci (2015) navodi kako mediji imaju utjecaj na dječju igru, a što se primjećuje u samostalnoj igri i igri s vršnjacima kada se djeca identificiraju s likovima iz medija.

Pod pedagoški potencijal fotografije Share (2015) ističe kako je uloga učitelja, odnosno odgajatelja da potaknu djecu na kritički odnos prema medijima, tehnologiji i popularnoj kulturi, te na promišljanje o tome kako će doživjeti ponuđeni koncept. Usmjerava ih pitanjima za promišljanje poput ako su sve medijske poruke konstruirane, tko je stvorio tu poruku? Kojim se tehnikama za poticanje kreativnosti služe za privlačenje pažnje? Mogu li različiti ljudi, s

različitim doživljajima doživjeti istu medijsku poruku? Koji su životni stilovi, vrijednosti i stajališta zastupljena?

Također, potrebno je sagledati i aspekt roditeljstva tipovima odgoja kao jedne od ključnih izazova u stvaranju autonomije djeteta. Djetetova osobnost razvija se ujedinjavanjem genetskog potencijala, okruženja i roditeljskog odgoja. Četiri su osnovna tipa roditeljskog odgoja: demokratski (autoritativni), autoritarni, permissivni i indiferentan. Tip roditeljske intervencije ovisi o obiteljskoj komunikaciji koja može biti socijalno usmjeren i konceptualno orijentirana (Ilišin i sur., 2001). „Socijalno usmjerenu komunikaciju u obitelji obilježava poticanje na održavanje harmoničnih personalnih odnosa uz izbjegavanje argumenata, bijesa i bilo kojeg oblika kontroverznog izražavanja ili ponašanja, a češće se prakticira u radničkim obiteljima u kojima se televizija gleda više i program odabire manje selektivno“ (Ilišin i sur., 2001:27). Konceptualnom orijentiranom komunikacijom djecu se ohrabruje na iskazivanje vlastitih stajališta, razmišljanja i osjećaja neovisno o tome jesu li kontroverzna ili neprihvatljiva. U takvoj obitelji prema medijskim sadržajima se odnosi kritički (Ilišin i sur., 2001).

Prema Tolić, Vertovšek (2010) demokratski odgoj je tip odgoja u kojem je komunikacija na najvišoj razini, a dijete je u poziciji subjekta. U takvom odgoju odgovornost je ravnomjerna raspoređena između subjekata. Gledajući prema hijerarhiji potreba Abrahama Maslowa (1982) samoostvarenje je cilj demokratskog odgoja. Autoritativnim odgojem omogućava se izbor između alternativa, poštovanje autoriteta znanja, afirmiranje pozitivnih odgojnih primjera, kritičnost, kreativnosti, potiče ga na preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke, svjesno je postojanja i važnosti drugih i drugačijih osoba, naroda, kultura, običaja i vjerovanja (Tolić, Vertovšek, 2010). Mediji i ulica kod djeteta koje je odgajano ovim stilom odgoja neće buditi osjećaj manje vrijednosti. Autoritarnom odgoju sinonim je čvrsta ruka, a obilježavaju ga karakteristike gledajući na dijete kao objekt odgajajući ga za pasivno vođenje, krizi identiteta i niskom stupnju samopoštovanja (Tolić, Vertovšek, 2010). Prema Ilišin i sur. (2001) najslabije rezultate postiže se restriktivnim pristupom. Permissivni stil odgoja u centru imaju isključivo zadovoljavanje djetetove želje i interese. Djeca odgajana ovom okruženju spremna su uzimati, ali ne i davati, pa stoga ono što imaju ne znaju cijeniti. Stoga svaki odgajatelj i roditelj treba znati prenijeti djeci da su dostojanstvo, integritet, suosjećanje glavne odgojne vrednote (Tolić, Vertovšek, 2010). Indiferentni roditelji prema Tolić, Vertovšek (2010) su oni koji su najmanje emocionalno uključeni, nema odgovornosti i kvalitetne komunikacije. Poput permissivnog stila, prema autorima, izaziva dosadu kod djeteta i potrebu za konzumiranjem što više sadržaja koji postaje glavno sredstvo za socijalizaciju. Za ovaj stil roditeljstva karakteristično je da će radije

kupiti djetetu stvari umjesto da dugotrajno i strpljivo ulažu u razvoj djetetova samopouzdanje. „Zauzetost oca a sada i majke poslovima izvan obitelji ostavlja sve manje prostora za povezivanje s djecom i za izgradnju kvalitetnih obiteljskih odnosa. U tome dodatnu opasnost stvaraju i sve moguće današnje ovisnosti“ (Tolić, Vertovšek, 2010:19).

„Mediji mnogim obiteljima određuju ritam dana, zauzimaju prostore i organiziraju vrijeme, te se nameću kao moćni čimbenici prijenosa kultur(al)nih modela, načina ponašanja i vrednota“ (Ciboci i sur. 2021:13). Prema istraživanju Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba i Hrabrog telefona (2017), čak 77% djece zna fotografirati mobitelom jer preuzimaju medijske navike roditelja (Ciboci i sur., 2021). U svom priručniku nude kratku radionicu s pitanjima. Nude se fotografije s dva prikaza obitelji, a cilj je razgovorom potaknuti djecu na temu o medijima unutar obitelji. Postavljaju se pitanja poput koje su razlike između fotografija, koja fotografija prikazuje zajedničko druženje članova uz medijske sadržaje, što češće dominira u tvojoj obitelji, koja je obitelj sretnija, zbog čega i mnoga druga pitanja.

U sljedećem poglavlju opisana je medijska pismenost, njezine karakteristike, uloga i važnost kao i korisnost dodatnog educiranja odgajatelja za primjenu u odgojno-obrazovnom radu.

3.1. Uloga medijske pismenosti u odgojno-obrazovnom procesu

Medijska pismenost je jedan od oblika pismenosti 21. stoljeća. Ima ulogu u odgoju i obrazovanju djece već od predškolske dobi. Čakmazović (2021) navodi pojam mediji kao nevidljivi odgajatelji. „Za razliku od formalnih odgojno-obrazovnih institucija, masovni su mediji slučajni, usputni, neformalni i neslužbeni „edukatori“ koji, namjerno ili nenamjerno, svjesno ili nesvjesno, provode i podučavaju „nevidljivi kurikulum““ (Čakmazović, 2021:10).

Mediji su prihvatljivi ako se njima pravilno služi. Djecu 21. stoljeća nije moguće odgajati i poučavati metodama koje su bile djelotvorne prije više desetljeća ili stoljeća iz razloga što je okruženje znatno drugačije od okruženje od prije 100 godina (Matijević, Bilić, Opić 2016). Mikić (2015) u Zborniku radova Dijete i jezik danas, kontekst medija promatra se kao svakodnevno okruženje s kojim se treba suočiti jer je to okruženje u kojem današnja djeca rastu i oblikuju se. Njihovo okruženje ispunjeno je medijima od slikovnica pa sve do interneta i računalnih igara. „Medijska je pismenost skup vještina koje nam omogućavaju da analiziramo i propitujemo sadržaje kojima smo izloženi te procjenu njihovih točnosti i pouzdanost izvora“ (Ćosić Pregrad, 2005:4). „Iako su mediji svuda oko nas, metodičko-didaktičku ulogu dobivaju tek u trenutku kada informacije koje posjeduju i prosljeđuju služe za učenje i poučavanje djece te kada imaju ulogu medijima u odgojno-obrazovnom procesu“ (Herces i sur., 2010:92). U medijskom „kurikulumu“ nejasno je što se, kako, zašto i s kojim ciljem podučava, za razliku od transparentnosti, pomno razvijenom i praćenom planu i programu formalnih odgojno-obrazovnih institucija (Čakmazović, 2010). Potrebno je djecu pripremiti za svakodnevni život s medijima. Medijska pismenost omogućuje djeci da postanu kompetentni, kritični i pismeni pri korištenju različitih oblika medija. Medijski pismena osoba je ona koja postavlja prava pitanja o onome što gleda, sluša ili čita. Na taj način osoba ima kontrolu i tumači ono što vidi i čuje, umjesto da dopušta da tumačenje kontrolira nju (Thoman, 2003).

„Kvalitetni medijski sadržaji moraju u obzir uzimati uzrast djece te način prikaza sadržaja prilagoditi njihovom kognitivnom razvoju“ (Ciboci i sur., 2021:7). Ciboci i sur. (2021) navode kako u radu s djecom predškolske dobi na temu medija osnovna svrha i cilj razgovora treba biti prevencija prekomjernog korištenja medija. Kolucki, Lemish (2015) prema Ciboci i sur. (2021:7) sadržaji namijenjeni djeci predškolske dobi trebaju poticati djecu na interakciju, postavljati zagonetke, pitanja, podizati samopouzdanje, poticati djecu na pjevanje, ples i vježbe kroz ritam, koristiti rime i jednostavan jezik s opisom riječima te ljudske i životinjske likove, koristiti pozitivne uzore za učenje i preuzimanje obrasce ponašanja, izbjegavati neprimjerene

sadržaje poput nasilnih scena i stereotipa, uključivati sve skupine društva, djecu s teškoćama u razvoju i pripadnike manjina.

Sposobnost da pojedinac unutar informacijskog društva ima usvojenu uporabu medijskih proizvoda, razmjenu medijskih poruka, medijsku refleksiju označava da je usvojena medijska kompetencija (Tolić, Vertovšek, 2010). European Centre for Media Competence prema Malović i sur. (2014:139) pojašnjava da su medijske kompetencije sposobnost kretanja po svijetu medija na kritički, reflektivan i nezavisan način s osjećajem odgovornosti, koristeći medije za nezavisno i kreativno izražavanje.

Čakmazović (2021) navodi kako bez edukacije o medijima nema medijske pismenosti. Ljubić Nežić (2019) ističe kako je nužno posvetiti pažnju medijskoj pismenosti odgajatelja kao ključan faktor za razvoj medijske pismenosti djece i roditelja. To je dvosmjernan proces u kojem istovremeno uče i odgajatelj i dijete, a uloga odgajatelja je podučiti vještini postavljanja pitanja. Djeca su u ranoj i predškolskoj dobi zainteresirana su za različite vrste medija, tiskani, digitalni, radio, televiziju. Nemoguće je i nepotrebno izolirati djecu iz svijeta medija, no potrebno je raditi na stvaranju šire slike i perspektive u razvoju medijske pismenosti, a postiže se upotrebom različitih vrsta medija (Ljubić Nežić 2019). Autorica dalje pojašnjava kako je dob djeteta ključna kada se govori o medijskom opismenjavanju jer je to i prilika i izazov za oblikovanje medijske pismenosti. Djeca gledaju odrasle kao modele za ponašanje, oblikovanje stavova i doživljaja okoline. Ciboci i sur. (2021) navode primjere pozitivnog korištenja medija već kod djece rane i predškolske dobi. Primjenom moderne tehnologije moguće je povezati se, pričati i vidjeti se s osobom koja je udaljena. Utjecaj medija na djecu ovisi o tome na koji način je medij korišten. S toga je važno da se djeca osposobe da na kritički način koriste medije, prepoznajući i uvažavajući pozitivne kvalitete, a istovremeno odbacujući negativne (Ilšin i sur., 2001). Potrebno je usvojiti razliku između zbilje i medijski posredovane zbilje (Čakmazović, 2021).

Pružanje mogućnosti da djeca, a ne samo odrasli, koriste medije u aktivnostima planiranja, realizacije i evaluacije odgojno-obrazovnog procesa omogućuje razvoj digitalne kompetencije.

4. DIGITALNA KOMPETENCIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Službeni dokument u Republici Hrvatskoj koji se temelji na vrijednostima odgoja i obrazovanja djece u vrtiću je Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Ključne kompetencije za cjeloviti razvoj, odgoj i učenje djeteta su komunikacija na materinskom jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnove kompetencije u prirodoslovlju, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost, kulturna svijest i izražavanje. Digitalna kompetencija razvija se upotrebom informacijsko-komunikacijske tehnologije i njezinim mogućnostima različitim aktivnostima. Za njezin razvoj potrebno je da je vrtić takva organizacija u kojoj se planiranje, realiziranje i evaluiranje odgojno-obrazovnog procesa omogućava ne samo odraslima, već i djeci. Tada je ona resurs učenja djeteta, alat za dokumentiranje odgojno-obrazovnih aktivnosti i podrška u osposobljavanju djeteta za samoevaluaciju vlastitih aktivnosti procesa učenja (NKRPOO, 2015).

„Svako dijete ima pravo na digitalnu pismenost. Države članice EU-a trebale bi osigurati da djeca, bez obzira na društveni položaj, vjersku pripadnost, etničko podrijetlo i spol, imaju potrebne resurse i mogućnosti za razvoj dostatnih i održivih kompetencija kako bi učinkovito razumjela i koristila digitalne uređaje kao nove načine učenja, komuniciranja, istraživanja, zabavljanja i ostvarenja vlastitih ciljeva“ (ELINET, 2022:1).

Važan dio Hrvatskog nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje je digitalna kompetencija. Odgajatelji stječu digitalne kompetencije tijekom fakultetskog obrazovanja, edukacijama i samostalnim čitanjem, proučavanjem, isprobavanjem i istraživanjem teme. Istraživanje Mikelić-Preradović i sur. (2017) pokazuje kako su odgajateljima potrebne smjernice i edukacije o tome kako poduprijeti obrazovanje digitalnim alatima, koji alati su prihvatljivi, kada i kako integrirati digitalne alate u svakodnevni odgojno-obrazovni rad i kako koristiti dostupne alate za poboljšanje komunikacije s roditeljima. Ispitivanjem stavova odgajatelja prema upotrebi informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji pokazuje da sve više odgajatelja koristi opremu poput digitalnih kamera, tableta, skenera i printera za dokumentaciju aktivnosti u vrtiću (Mikelić-Preradović i sur., 2017). Odgajatelji s vremenom sve više integriraju informacijsko-komunikacijske tehnologije u svoj rad, a taj proces sastoji se od usvajanja, prilagodbe i aktivne upotrebe te inovacije.

Prema Mikić (2015) iz Zbornika radova *Dijete i jezik danas, dijete i mediji*, djeca pokazuju zanimanje za medijske sadržaje, a uloga odraslih je odlučivanje o primjerenosti sadržaja. Potrebno je stvoriti aktivan i kreativan odnos prema medijima, odnosno predstaviti ga kao izražajno sredstvo. „Upravo kod predškolskog djeteta česta je pojava da ono više nije sigurno što potječe iz zbiljske, a što iz medijske (fiktivne situacije), pa odgajatelji u svom radu o tome i te kako moraju voditi računa“ (Mikić, 2015:24). Prema ELINET (2022) djeci je potrebno omogućiti pronalaženje, razumijevanje, integriranje, procjenjivanje, stvaranje i korištenje podataka iz više informacijskih izvora i učinkovito se tekstualno, vizualno ili digitalno izražavati.

Uporabom fotoaparata u odgojno-obrazovnom procesu djeca mogu fotografirati događaj koji će se nadovezati na njihov doživljaj. Ovime djeca stvaraju spoznaje stvara spoznaja kako medijske poruke mogu biti rezultat konstrukcije, plana i aranžiranja čime postaju medijski osvješteniji. Pritom se u ovo iskustvo pruža doživljaj zadovoljstva, ponosa i suradnje.

5. FOTOGRAFIJA

Bez fotoaparata, mobitela ili camere obsucre nema fotografije, s toga je važno da nam je alat za fotografiranje pri ruci.

Prema enciklopediji Hrvatskog leksikografskog zavoda Miroslav Krleža fotografija označava dobivanje trajne slike određenog objekta djelovanjem svjetla (elektromagnetsko zračenje) na fotoosjetljivu podlogu, kod analognih fotoaparata putem fotokemije, a kod digitalnih putem fotoelektrične naravi. Fotografija je vizualna komunikacija, široki demokratski medij, dokument, umjetnost, znanost i kreativna mogućnost stvaranja (Žerjav, 2011). Najpouzdaniji je i najprecizniji medij za pohranjivanje vidnih podataka (Žerjav, 2009). Prema Fizi (1982) glavne odlike su istinitost, točnost, brzina i umnožavanje. Fotografija je medij čiji se izvor znanja dobiva gledanjem. Prava vrijednost fotografije prepoznaje se onda kada postane djelo trajne vrijednosti za ljudsku kulturu, ono kad nije tek jedna od niza zabilježenih prizora (Žerjav, 2011). Ona je najprecizniji medij za arhiviranje vidnih podataka (Žerjav, 2011). Share, J. (2015) u svom radu navodi izjave poznatih fotografa i fotografkinja poput Josepha Nicéphorea Niépcea, Gisele Freund i Susan Sontag koji ističu da fotografija nije samo njezina umjetnička forma, već se očituje da njezin prikaz znači dati važnost, važnost u sposobnosti da oblikuje naše ideje i utječe na ponašanje te definira društvo. Fizi (1982) govori o fotografiji kao *oku našeg vremena*. Žerjav (2011) prenosi izreku fotografa Ansela Adamsa koji govori: „Fotografija, kao moćan medij izražavanja i komunikacije, nudi beskonačnu raznolikost percepcije, interpretacije i realizacije“. S obzirom na njezine mogućnosti fotografija može biti korištena u svrhu dokumentiranja stvarnosti, može biti stvaralačka i umjetnička (Žerjav, 2009). Najčešća upotreba fotografije je s ciljem dokumentiranja stvarnosti, poput fotografiranja rođendana, putovanja i slično. Rukovanje fotoaparatom jedna je od osnovnih vještina za fotografiranje. Pravilnim držanje fotoaparata umanjuje se mogućnost stvaranja neoštarih fotografija i brzo umaranje ruku. Potrebno je fotoaparat osigurati remenom za nošenje oko vrata kako bi se umanjila mogućnost pada i oštećenje. Dati djetetu fotoaparat za samostalno korištenje pokazuje da imamo povjerenja u njega i njegove mogućnosti (Friedman, 2016).

Prema Žerjav (2011) fotografija sadrži moguća pravila poput toga da fotografija mora biti neobična, posebna, intrigantna, važno je kako se snima, a ne što se snima, izborom objektivna, otvora blende, brzine zatvarača običan motiv može biti snimljen neuobičajeno, voditi se načelom manje je više što znači da na fotografiji treba izbjegavati više interesantnih točaka.

Moran, Tegano (2005) navode kako se iz prakse i istraživanja na poljima antropologije, sociologije i foto novinarstva pojavila teorijska, konceptualna i praktična shvaćanja o korištenju fotografije kao suvremenog učiteljskog istraživanja. Fotografija je tijekom posljednjih gotovo 200 godina mijenjala svoju svrhu s obzirom na društveno politički razvoj, a i tehnološki napredak. Od upotrebe fotografije za iscenirane obiteljske portrete, preko ratnih kronika, proučavanja dalekih i nepoznatih kultura (Moran, Tegano, 2005) do suvremenih „samoslika“. Harper 1988 prema Moran, Tegano (2005), fotografije su bile dio etnografskih metoda i vizualnog jezika jer su korištene kao artefakti ponašanja, mjesta, iskustava.

Tri se funkcije fotografije, reprezentativne, medijacijske i epistemološke koje se objedinjuju mehaničkom funkcijom (fotografiranje), proučavanje fotografije odnosno metakognitivnu funkciju te sustavnu upotreba fotografije odnosno komunikacija (Moran, Tegano, 2005). Primjećuje se da za razumijevanje dijelova i upotrebom na dinamičan, transakcijski i osobni način fotografija postaje komunikacijsko sredstvo za promišljanje. Vrijednost fotografije očituje se u odmicanju od propisanih, činjeničnih zapisa kao dokumentacija; i omogućuje kretanje prema komunikativnom, transformacijskom i generativnom procesu sustavnog proučavanja. „Pogrešno je u slikama htjeti vidjeti „zamrznute događaje“. Štoviše, događaji su nadomješteni činjeničnim stanjima, situacijama, i prevode ih u scene“ (Flusser, 2007:22-23). Flusser (2007) pojašnjava kako fotograf svoje pojmove kodira u fotografske slike koje potom postaju besmrtno u pamćenju drugih. Fotografija je rezultat autorovog znanja, vještine, intuicije, originalne ideje i mašte (Žerjav, 2011).

Fotografija se koristi kao vizualno sredstvo za očuvanje uspomena, prisjećanja i rekonstrukcije priča (Vujičić, 2015). Fotografiju se može obuhvatiti jedinim pogledom, ali značenje je onda površno. Produbljivanje značenja je kompleksan proces unutar kojeg jedan element pridaje značenje drugom (Flusser, 2007). Za fotografiranje, baš kao i za odgajateljsku profesiju, potrebni su: intelektualni napor u obliku različitih znanja i vještina, disciplina, mašta, samokritičnost, samorefleksija i refleksija, te pažljivo čitanje literature i praćenje novosti iz svijeta umjetnosti i kulture (Žerjav, 2011). Gledajući sa stajališta odgajatelja to vizualno pripovijedanje je alat za učenje, istraživanje i promišljanje vlastite prakse (Vujičić, 2015). „Ona je u vrtiću važan resurs učenja i alat dokumentiranja i pomoć u osposobljavanju djeteta za samoevaluaciju“ (Ljubić Nežić, 2019:292). „Fotografije s idejom zapravo su vizualne zabilješke autorovih ideja, misli, emocija, stavova i samim time dobivaju na svojoj vrijednosti“ (Žerjav, 2011:173). Share (2015) prenosi iskustvo upotrebe fotoaparata u radu s djecom u vrtiću

autora Schiller i Tillett (2004) navodeći da se putem digitalne fotografije, koju odrasli shvaćaju ozbiljno, pruža prilika dječjeg iznošenja vlastitih stajališta o stvarima koje su im važne.

Slike su same po sebi prikaz, a pripovjedač ih čini razumljivim. Potiče se razvoj domišljatosti u izražavanju, razvoj govornih vještina pri smislenom i jasnom pričanju, opisivanju, prepričavanju i objašnjavanju.

5.1. Likovni jezik fotografije

Bit dobre fotografije je buđenje interesa promatrača. Promatrač će se zainteresirati za onu fotografiju koja je nastala zahvaljujući formalnom obrazovanju, samoučenju, ali i intuitivnom likovnom talentu (Žerjav, 2011). Talentom se omogućuje postizanje umjetničke zrelosti koju karakterizira originalnost, a prepoznaje se po autorskoj osobnosti i umjetničkom integritetu.

„Velikim se dijelom poklapa s likovnim jezikom slikarstva, kiparstva i arhitekture, no fotografija zbog svoje specifične tehnike izrade slikovnog materijala ipak ima i neke vlastite pojmove likovnog jezika“ (Žerjav, 2011:68). Zajedničke točke sa likovnim jezikom ima kroz točku, crtu, boju, plohu, odnos svijetla i sjene, ton, simetriju, proporciju, ritam, prostor i kompoziciju. „U fotografiji, točka se ostvaruje na nekoliko načina: kao točka inetresa, na sjecištu linija, na kutu lika ili vrhu tijela (tj. Slike tijela), kao krug ili kugla (ili krugu ili kugli sličan slik) u fotografiji (oko, plod, sjaj, dugme, lampa, sunce, odsjaj na predmetima)“ (Žerjav, 2011:78). Iz kiparstva dijeli elemente poput volumena i teksture, a arhitekture eksterijer, interijer i volumen. Svako korištenje likovnog elementa u fotografiji treba imati svoj razlog i pokriće. Navedeni elementi u ljudskoj psihi pobuđujući različite dojmове, emocije i potiče na razmišljanje. Fotograf vlastitim duhom materijalizira prikaz na fotografiji. Fotografija bez psiholoških elemenata ne bi bila razumljiva jer ona „oživljava“ u onoj mjeri u kojoj fotograf uspješno materijalizira prikaz vlastitim duhom.

Specifičnosti fotografije kao likovnog jezika su: žarišna duljina, kadar, dubinska oštrina, orijentacija kadra, plan, kompozicija, osvjetljenje.

Žarišna duljina je optička karakteristika leće i objektiva, a izražava udaljenost centra leće do mjesta u kojem se svjetlost sabire u jednoj točki (Žerjav, 2011). „Odabirom žarišne duljine biramo koliki ćemo prostor obuhvatiti u kadru, kako će taj prostor biti prikazan, a ovisno o žarišnoj duljini i poziciji snimanja prividno se približavamo ili udaljavamo od predmeta snimanja“ (Žerjav, 2011:100). Prema Žerjav (2011) dubinska oštrina je dio prostora ispred i iza točke izoštravanja koja se na fotografiji doživljava kao oštro ocrtano. Kontroliranjem količine oštrine na fotografiji utječe se na pažnju i točku interesa jer zamućeni dijelovi slike postaju pozadina i ozračje. Upravo odnos između oštrine i neoštrine na fotografiji prikazuje se odnos glavnog i sporednog.

Kadar fotografije zabilježen je uglavnom ostrim granicama što je suprotno od ljudskog vida jer je ljudski vid na rubovima mekan. „Možemo reći da je okvir kadra prapočelo svake kopozicije

jer se njime točno određuje što će se na fotografiji vidjeti, tj. Što će se pokazati, a što sakriti“ (Žerjav, 2011:113).

Fotografijom se stvara privid prostora koristeći perspektivu. U fotografiji su prisutne sljedeće perspektive: vertikalna, ikonološka, obrnuta, geometrijska, ptičja, žablja, atmosferska, nagnuta, perspektiva bokeha, koloristička i poliperspektiva (Žerjav, 2011).

Orijentacija fotografije može biti horizontalna i vertikalna. Horizontalnom orijentacijom naglašava se odnos lijevog i desnog dijela fotografija, a vertikalnom odnos prednjeg i stražnjeg plana (Žerjav, 2011). Žerjav (2011) navodi kako je potreban valjani razlog za upotrebu nekonvencionalnu orijentaciju od horizonta, odnosno kut različit od 0° i 90°.

Pojam plana odnosi se na udaljenost od fotografiranog objekta. Udaljenjem od objekta obuhvaća se veći prostor, nasuprot približavanju objektu snimanja kada se zahvaća manji prostor (Žerjav, 2011).

Odabirom objektiva utječe se na linije, točke, prikaz ploha i perspektivu (Žerjav, 2011). U fotografiji se koriste širokokutni objektivi za fotografije široko zahvaćenog kuta, normalni objektivi na kojima se ne izobličuje perspektiva na rubovima, teleobjektiv za približavanje objekta fotografiranja i makro objektiv za snimanje izrazito malenih objekata.

Kompozicija elemenata na fotografiji čine cjelinu. „Fotografija je dvodimenzionalna (ima dužinu i visinu), a prikazuje prostor koji ima tri dimenzije (dužinu, visinu i dubinu)“ (Žerjav, 2011:129). Prilikom komponiranja potrebno je voditi računa o planovima, a to su prednji, srednji i stražnji plan. Fokus mora biti na predmetu interesa neovisno o smještajnom planu. Zlatni rez je najprimjenjivije pravilo u kompoziciji jer se manji dio odnosi prema većem kao veći prema cjelini, a to je ljudskom oku najugodnija kompozicija (Žerjav, 2011).

„Horizontalnom kompozicijom izražavamo širinu, prostranost i stabilnost, vertikalnom visinu, veličinu i stabilnost, a dijagonalnom dobivamo dojam kretanja, dinamike i nestabilnosti“ (Žerjav, 2011:130). Osvjetljenje je osnova fotografije, a može biti prirodno ili umjetno. Na prikaz boja u fotografiji utječe vrsta svjetla, na sjene utječu smjer i raspršenost svjetla.

Znanjem, odabirom postavki i izražajnih sredstava fotografije omogućuje fotografu, profesionalnom ili amateru, da izrazi svoju kreativnost.

5.2. Fotografija kao vizualni jezik

Fotografija ima mnogo korisnih značajki poput prenošenja informacija, različitosti, pokreta ili radnje, prikaz vremena. Razumijevajući značajke mogu se maksimizirati potencijali fotografije kao vizualni jezik.

Ona je sredstvo komuniciranja i njome se ostvaruje veza između pošiljatelja informacija (autora) i primatelja informacija (Žerjav, 2011). Fotografija ima informativnu vrijednost neovisno o svom sadržaju koji može biti bogat ili siromašan (Žerjav, 2011). Uzrečica fotografija govori više od tisuću riječi označava da se prijenos informacija događa putem vida. Fizi (1982) pojašnjava kako je to moćno sredstvo izražavanja jer se fotografijom pruža zorna opisnost i čovjek ju može razumjeti brže i bolje od pisane riječi. Pisana ili izgovorena jezična poruka može biti pojačana fotografijom. Prema Žerjav (2011) sposobnost vizualnog mišljenja znači imati mogućnost poimati, suditi, analizirati i zaključivati o vizualnim reprezentacijama. Ovaj proces započinje već od rođenja djeteta, a tijekom godina se nastavlja razvijati. Razvojem vidnog organa razvija se i sposobnost mozga za vizualno poimanje i mišljenje.

Fotografija i verbalni jezik dijele komunikacijsku i strukturalnu karakteristiku. Nerijetko se prema fotografiji odnosi kao istinu i očitu činjenicu bez potrebe za dodatnim tumačenjem (Moran, Tegano, 2005). Fizi (1982) smatra kako čovjek vjeruje fotografiji jer ona točno pokazuje sve što se u tom trenutku nalazi pred njom. Tri desetljeća kasnije Žerjav (2011) navodi kako se fotografijom može manipulirati informacijama iskrivljujući istinu. Fotografija je kulturološki određena i s toga daju različita značenja s obzirom na životno iskustvo, znanje i perspektivu. Raznolikost tumačenja pozitivan su aspekt fotografije kao vizualnog jezika kao sredstvo za propitkivanjem i dijeljenjem različitih značenja za sukonstruiranje novih razumijevanja (Moran, Tegano, 2005).

Bach (2001) fotografiju promatra kao vizualno pripovijedanje kojim se može otkriti unutarnji konflikt ili osobno otkriće. Moran i Tegano (2005) predlažu da se prema fotografiji odgojno-obrazovni subjekti odnose kao subjektivni, interpretativni potencijal.

Moran, Tegano (2005) podijelili su istraživanje na 3 funkcije fotografije. U reprezentativnom dijelu funkcija fotografije je stvaranje značenja. Elaine je fotografirala namjeru promatranja, a njezine fotografije prikazale su: fotografija ptice, fotografiju djece i fotografija dječjeg likovnog rada. U nastavku Elaine pojašnjava kako fotografijama prikazuje plan promatranja i razvoja suradništva među djecom. Medijacijska funkcija fotografije jest spojiti fotografiju s radnjom. Tijekom tog procesa događaju se dvije radnje. Prva je usmjerenost osobe na proučavanje

dječjeg procesa učenja, interesa i vlastiti stav prema tome. Drugo je sam čin fotografiranja. U radu se navodi primjer Angie čiji je cilj naučiti kako se djeca međusobno podučavaju te zatim poseže za fotoaparatom i kadrira lica i ruku djece, a pritom uključuje i kontekst u kojem se ta suradnja postiže.

U projektu Reggio Lugano Research Collaborative koristio se istraživački alat fotografija s ciljem otkrivanja sposobnosti vizualnih slika da otkriju, izazovu, isprovociraju uvjerenja povezana s procesima učenja. Projekt se provodio dvije godine, a sudionici su se usredotočili na sudjelovanje u raspravi o promišljanju značenja konteksta, njegovoj ulozi u „čitanju“ fotografija te na konstruiranje dubljeg razumijevanja zajedničkog subjektivnog tumačenja. Potaknuti fotografijom, odgojno-obrazovni djelatnicu, raspravljali su, preispitali su i rekonstruirali vlastite pedagoške pristupe, otkrivali višestruke interpretativne perspektive (Moran, Tegano, 2005).

Usvajanje vizualnog jezika, odnosno stvaranje fotografije započinje promišljanjem o pozicioniranju, kadriranju i izlaganju. Moran, Tegano (2005) navode kako semantika (subjektivno značenje) i pragmatika (kontekstualno tumačenje) nisu smještene samo u fotografiji nego i u umu fotografa, odnosno odgojno-obrazovnog djelatnika. Jedno od sredstava za postavljanjem pitanja i promišljanja o razlikama odgajateljskih teorija o praksi i teorija u praksi izazvano je fotografijom.

5.3. Fotografija kao alat za učenje u ustanovama RPOO-a

Fotografija je moćno pedagoško sredstvo zbog svoje prisutnosti, cjenovne dostupnosti i jednostavnosti korištenja. Žerjev (2011) ističe kako fotografija ima obrazovnu vrijednost zbog svoje mogućnosti prenošenja informacija, koje se očituje u motivu i načinu na koji je motiv prikazan. Fotografija je pedagoško pomagalo koje bi odgajatelji trebali integrirati u odgojno-obrazovni rad. Njima su svakodnevno okružena djeca i odrasli te nemaju naviku preispitivanja. Koristeći kritičko razmišljanje o medijskoj pismenosti, odgajatelji i djeca mogu fotografijom sukonstruirati znanje i podržati demokratski odgoj (Lemon, 2007).

Pomozi mi da učinim sam glavni je moto pristupa Marie Montessori. Uloga odgajatelja jest osigurati poticajnu sredinu i materijale za djetetovo samostalno učenje (Matijević, Bilić, Opić 2016). Upotrebljavajući slike i fotografije umjetnika poticajnije je od prikaza crtanih likova. Epstein (2001) potiče na postavljanje reprodukcija likovnih dijela na mjesta koja se odnose na interes i aktivnosti djece; na primjer Van Goghova slika suncokreta u istraživačko-spoznajni centar. Djeca su prirodni istražitelji i promatrači. Uloga odgajatelja je pomoći djetetu da ono što vidi razmotri iz estetske perspektive, promiče njegovo cijenjenje prirodnog okoliša i umjetničkih dijela (Epstein, 2001).

Stvarajući vlastite fotografije, djeca su u glavnoj ulozi i odlučuju što je za njih važno i stvaraju vlastito značenje doživljaja. Dječje korištenje fotoaparata služi kako bi njihove ideje postale vidljive, potiče međusobnu komunikaciju i suradnju i pomaže im u istraživanju i razumijevanju svijeta koji ih okružuje (Blagojević, Thomes, 2008). Upotreba fotografije u odgojno-obrazovnom procesu dala je djeci neovisnost i kontrolu tehnologije, sposobnost za eksperimentiranje i rješavanje problema. U tom procesu odgajatelj je imao ulogu posrednika. Odgajatelj je unaprijed pripremao aktivnost s ciljem razvoja vizualne i multimedijalne pismenosti djece, verbalno izražavanje i spoznajni razvoj (Friedman, 2016). Opisivanjem doživljajna, postupaka i interesa proširuju vokabular (Byrnes i Wasik, 2009). Fotografije mogu poslužiti kao poticaj za kvalitetne rasprave i za razvoj samopouzdanja prilikom izražavanja vlastiti stavova. Prilikom fotografiranja, djeca komuniciraju sa svojim vršnjacima. Impresivna je razina kompetencija koju su djeca pokazivala i njihov kontinuirani interes za upotrebom fotoaparata (Blagojevic, Thomes, 2008). „Što je praksa učenja činjenjem i sudjelovanjem raznolikija i brojnija to će dijete stjecati više znanja iz različitih područja, to će se njegov živčani sustav bolje razvijati, postajat će sve više razgranat i sve će se više međusobno povezivati (umrežavat će se)“ (Miljak, 2015:32). Landamn, Athey su prije tri desetljeća proveli

tromjesečno istraživanje o upotrebi fotoaparata u predškolskom odgoju i obrazovanju. Cilj njihova istraživanja je pružanje djeci novog sredstava samoizražavanja. Na kraju tromjesečnog razdoblja zaključili su da je fotografiranje s djecom predškolske dobi moguće i uzbudljivo iskustvo. Djeca su pokazivala veliku radost prilikom novog načina samoizražavanja. Naučili su usmjeriti pozornost na odabrane aspekte iz okoline, učili su o odnosima veličina stvarnih predmeta i prikaza na fotografiji, neki su spoznali odnos između veličine prikaza i udaljenosti predmetima (Landamn, Athey, 1970). „Znanje nije ono što učenik „posjeduje“, nego nešto u čemu sudjeluje, zbog čega se u prvi plan stavlja kvalitetu djetetovih iskustava i dinamičan pristup učenju“ (Slunjski, 2011:34).

Norrthoete (2011) je upotrebljavala digitalnu fotografiju kao sredstvo za razumijevanje matematike. Djeca su fotografirala osobe i predmete koji ih okružuju čime su stjecala veće interese za proces razvoja matematičke kompetencije. Ovim procesom poticalo se zajedničko učenje, propitkivanje i raspravljanje među djecom. Primjer aktivnosti navela je da djeca mogu fotografirati svoje cipele, a potom ih na platu prikazati prema određenom kriteriju.

Epistemološka funkcija fotografije jest njezina upotreba kao izvora stjecanja novog znanja. Odgajatelji individualnim i zajedničkim, proučavanjem, promišljanjem i analizom fotografija imaju priliku kontinuirano stvaranje novih razumijevanja o dječjim interesima, potrebama, načinima stjecanja znanja (Moran, Tegano, 2005).

Fotografija postaje komunikacijski alat kojim je pedagoško istraživanje prakse vidljivo te se generiraju pitanja i odgovori usmjeravajući se na razlike između odgajateljeve teorije o praksi i teorije u praksi (Moran, Tegano, 2005). Omogućava se prilika revidirati situacija u drugom socio-emocionalnom okruženju, kao i uvidjeti situacije koje su promaknule tijekom aktivnog tijeka odgojno-obrazovnog procesa (Moran, Tegano, 2005). Refleksivnom praksom i vizualnim pripovijedanjem omogućava se istraživanje vlastitog iskustva učenja i samoga sebe. Putem fotografije odgajatelj se vidi „drugim parom očiju“, s ciljem osvještavanja implicitne pedagogije.

5.4. Fotografija u odgojno-obrazovnom radu odgajatelja

Pojam o sebi i svojoj okolini stvara se putem fotografije. Odgajatelj u suvremenom pristupu postaje istraživač vlastite prakse i propitkuje se kako oblikovati okruženje u vrtiću koje će istodobno istraživati učenje djece i stvarati vlastitu koncepciju i kurikulum o toj problematici (Miljak, 2015). Fotografije su alat za vlastito razmišljanje, razmišljanja djece, roditelja, refleksije i razgovore s kolegama. One su podsjetnik o napredovanju (Lemon, 2007).

Socijalne interakcije u procesu učenja s naglaskom na samoaktualizaciju djeteta održava ciljeve i svrhe humanistički orijentiranog kurikuluma (Slunjski, 2011). Članak autora Byrnes i Wasik (2009) navode kako djeca mogu fotografirati svoje prijatelje u različitim kontekstima, noseći različitu odjeću i dalje shvaćati da su ljudi u osnovi isti bez obzira što izgledaju drugačije iz dana u dan. Socio-emocionalan razvoj moguće je predočiti fotografiranjem njihova lica u različitim emocionalnim stanjima. Imenovanjem emocija razvija se dječji vokabular, a dječje fotografiranje tih emocija promiče personalizirani pristup i potiče na međusobni razgovor i empatiju među djecom.

Wasik (2009) navodi niz aktivnosti u kojima odgajatelj može integrirati fotografiju s ciljem razvoja vokabulara. Tijekom jutarnjeg kruga djeca mogu pričati o fotografima koje su napravili na putu do vrtića ili u vrtiću, a zatim ih opisivati. Ovo je prilika za obogaćivanje vokabulara riječima koje djeca do tada nisu poznavala. Stvaranjem kartica sa slikom predmeta i nazivom može služiti kao nova igra. Djeca karticama mogu osvježiti pamćenje o novom pojmu. Nakon što djeca fotografiraju predmete po sobi dnevnog boravka, fotografije se mogu staviti u nasumične kupove, a potom djeca trebaju potražiti gdje je originalni predmet. Aktivnost može biti posebno izazovna ako je fotografiran samo jedan manji dio predmeta. Fotografije mogu biti upotrjebljene za kreiranje priča i reflektiranje svakodnevnog iskustva. Aktivnost se može organizirati na način da odgajatelj ponudi niz fotografija na temelju kojih dijete osmišljava priču, da dijete samostalno fotografira i potom se osmišljava priča ili da dijete osmisli priču, a potom traži motive koji pripadaju njegovoj priči.

Odgajatelj može koristiti fotografiju aktivnostima stvaranja časopisa skupine. Omogućavajući djeci fotografiranje, a potom i odabir fotografija koje će biti objavljene. Novinama se omogućuju prilike roditeljima za razgovor s djetetom o njegovom iskustvu vrtića (Share, 2015). Fotografija se može koristiti za približavanje nadolazećeg događaja, kao na primjer, odlazak na izlet. Odgajatelj može djeci prikazati i imenovati osobe, životinje, stvari i događaje koje će moći

vidjeti na izletu. Djeca unaprijed uče pojmove što povećava vjerojatno da će ih koristiti u jeziku kada govore o onome s čim se susreću (Share, 2015).

Uloga odgajatelja je steći znanje „kako“, tj. kako vlastito konceptualno znanje prevesti u konkretnu odgojno-obrazovnu praksu s konkretnom djecom? (Miljak, 2015). Uz dizanje odgajatelja na metarazinu odgojne prakse zahtjeva kvalitetno vođenje dokumentacije. Uz dizanje na metarazinu odgojno-obrazovnog rada predstavlja svjesno razmišljanje o načinu učenja i poučavanja djece te njezino dokumentiranje različitim načinima i tehnikama.

Fotografija omogućuje gradnju novih razumijevanja, a vizualnim elementima omogućava se prenošenje i provociranje smisla. Ona je moćan istraživački alat za odgojno-obrazovni proces jer čini vidljivu konstrukciju i sukonstrukciju znanja djece i odraslih (Moran, Tegano, 2005). Ovim pristupom omogućuje se vidjeti svoje viđenje što predstavlja ključ u daljnjem istraživanju i mijenjanju prakse jer nije moguće mijenjati ono što odgajatelju nije poznato ili nije svjestan da postoji (Miljak, 2015). „Skriveni kurikulum izraz je kojim se označuje zapažanje da se u školi, osim javno istaknutih ciljeva odgoja i obrazovanja, ostvaruju i mnogi drugi, često prikriveni, ali za odgoj vrlo važni ciljevi.“ (Matijević, Bilić, Opić 2016:352). Ciljevi se odnose na stavove, norme, vjerovanje, vrijednosti i pretpostavke.

Dijeljenjem fotografije s drugima moguće je mijenjati izvorno značenje. Dokumentacijom se omogućuje razmjena zapažanja, tumačenja i promišljanja zajedno s kolegama (Carlesen, Clark, 2022). Fotografija se može transformirati ili ugraditi u slojeve tuđih interpretacija čiji su stavovi pod utjecajem njihovih različitih iskustava, znanja i kontekst u kojem promatraju fotografiju. (Moran, Tegano, 2005). Share (2015) stoga u svojim predavanjima o kritičkoj medijskoj pismenosti informira buduće odgajatelje o manipulativnim mogućnostima fotografije kojima se može utjecati na osobe. Od ključne je važnosti da prvo odgajatelji, a potom i djeca razviju vizualnu pismenost i vještine kritičkog razmišljanja kako bi mogli postati odgovorni građani koji sudjeluju u demokraciji. Rezultatima istraživanja (Ljubić-Nežić, 2018) ukazuje se na potrebu edukacija u svrhu poboljšanja kompetencija za razvoj medijske pismenosti.

5.6. Dokumentiranje odgojno-obrazovnog procesa fotografijom

U ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja dokumentirati se može rad odgajatelja i djece pomoću bilješki, dnevnicima, transkriptima, fotografijama, likovnim radovima.

Dokumentiranje je u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) opisano kao sustavno prikupljanje etnografskih zapisa s ciljem promatranja i boljeg razumijevanja akcija djeteta. Ono služi za procjenu postignuća i kompetencije djece, oblikovanje kurikuluma te partnerstvo s roditeljima i komunikacija sa širom socijalnom zajednicom. Dokumentiranje prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) ima ulogu u pripremanju okruženja, odnosno stvaranje primjerenih odgojno-obrazovnih intervencija odgajatelja i usklađivanje rada s individualnim potrebama, mogućnostima, interesima, predznanjem i stilovima učenja djece. Dokumentiranje je istraživački proces, a njezini oblici su anegdotske bilješke, dnevници, transkripti, dječji likovni radovi, grafički prikazi i makete, audi i video zapisi, fotografije, slajdovi i mnogi drugi (Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015).

Malaguzzi (2012) prema Carlsen, Clark (2022) opisuje promatranje kao vitalnu potrebu za ljude kako bi se povezali s okolinom. Pregledom fotografija evociraju se sjećanja koja se mogu koristiti za konstruiranje i rekonstrukciju priča (Lemon, 2007). Odgojno-obrazovni rad sadrži trenutke promatranja, dokumentiranja i interpretacije. Promatranje se odnosi na način kako djeca razvijaju vlastite ideje, a za što je potrebno konstruirati bogato okruženje u kojem odgajatelj omogućuje djeci priliku za istraživanje. Razumijevanje djeteta, njegovih interesa, ideja, doživljaja, znanja, teorija, kompetencija postiže se dokumentiranjem. Dinamika svakodnevnog dana u skupinama koje djeluju unutar ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja obiluju različitim situacijama zahtijevajući pažljivo praćenje i podržavanje. Odgajatelji dokumentiraju kako djeca koriste ili ne koriste prilike za istraživanje i transformiranje materijala u vlastiti ideje. Potom tumači i raspravlja o viđenom i zajedno s djecom postavlja nove izazove u fizičkom okruženju koji će dovesti do novih radnji djece (Carlsen, Clark, 2022). Izgradnja otvorenog i uvažavajućeg odnosa s djecom znači razumjeti ga i podržati ga u njegovom razvoju. Dokumentiranje se može promatrati kao alat za unaprjeđenje odgojno-obrazovne prakse, a autorice Taloš Lopar i Martić (2015) navode i pojam „treće oko“ koje omogućuje uvid u djetetovo viđenje i poimanje stvarnosti.

Ona prestaje biti pukotina dokumentiranja aktivnosti već produbljuje značenja aktivnosti za djecu i odgajatelje (Vujičić, 2015). „Dokumentiranje je sredstvo refleksivne prakse odgajatelja čija je svrha bolje razumijevanje osobne prakse i ima značenja emancipacije i dijaloga, istraživanja i refleksije, suradnje, multiperspektivnosti, retropektive i perspektive, rekonstruiranja uloga djeteta i odgajatelja, sinteze iskustva, uvida i značenja“ (Vujičić, 2015:6). Refleksija odgajatelja predstavlja odgovornost za učinkovitost, emancipaciju i profesionalnu autonomiju (Lemon, 2007). Prema Lemon (2007) koncepti refleksija razlikuju se po dimenzijama u odnosu na proces (refleksija na dijelu, relevantnost kurikuluma), sadržaj (vlastite vrijednosti, teorija obrazovanja), preduvjet (kontekst u kojem se provodi refleksija) i produkt refleksije (učinkovito poučavanje, vrijednosti i praksa). Kvalitetni odgajatelji sebe prikazuju kao učenike u potrazi za profesionalnim razvojem, samoevaluacijom, samokritikom i refleksivnom praksom kako ključnim alatom učenja. Lemon (2007) navodi kako se fotografijom može otkriti unutarnji sukob odgajatelja, ali da je dosljedno sredstvo za prikaz osobnog rasta. Refleksija u odgojno-obrazovnom radu je proces učenja u kojem odgajatelji stječu znanja iz vlastitih iskustava, propitkuju svoje akcije, znanje, razumijevanja i mogu to upotrijebiti kako bi oblikovali način na koji pristupaju djeci. Neprestano analiziraju učinak vlastitog odgojno-obrazovnog rada i profesionalnih uvjerenja koja imaju prema djeci, kolegama i široj zajednici (Lemon, 2007). Carlsen, Clark (2022) opisuju pojam pedagoška dokumentacija kao val transformacija ističući fleksibilnost i refleksivnost u isprepletenom procesu pedagoškog dokumentiranja. Proces se odvija poput valova jer pokreti ovise jedni o drugima, ugrađeni su isto okruženje, prisutni su različiti procesi učenja koji su isprepleteni i duboko povezani. Žerjav (2011) pojašnjava kako fotografija može biti u funkciji bilježenja stvarnosti, odnosno dokumentiranja, stvaralačka i umjetnička. Dokumentiranje stvarnosti najčešći oblik njezine upotrebe. Fotografijama se omogućuje učenje, razmišljanje i rast iz vlastitih iskustava. Odgajatelji mogu učiti iz svojih fotografija jer se njima omogućuje mirenje s pozitivnim ili negativnim iskustvima. Fotografije su pokazatelji osobnih postignuća, akcija i interakcija (Lemon, 2007).

Prema autorima Taloš Lopar i Martić (2015) karakteristike dobre fotodokumentacije su: bistrina fotografije, kvalitetna rezolucija, kut snimanja, kut gledanja djetetovih očiju, fotografiranje djeteta iz njegove razine s naglaskom na ono čime se bavi i na način kojim to radi. Flusser (2007) propituje u kojoj mjeri je fotograf bio uspješan u svom nastojanju prilikom obuhvaćanja događaja i koje je metode pritom koristio. „Prednost fotodokumentacije jest u tome što prikazuje ključne trenutke u nekoj situaciji pa tu govorimo o nužnosti procesnog fotografiranja.

To znači da bi nam fotografije morale prikazati tijekom nekog procesa“ (Taloš Lopar, Martić, 2015:15).

Fotografija je pogodan alat kojom se istražuje vlastita praksa, razvija samosvijest i refleksivna praksa zbog svojeg objektivnog zapisa.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Svrha i cilj istraživanja

Svrha istraživanja je steći uvid u zastupljenost fotografije kao medija u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi.

Cilj istraživanja je ispitati uvjerenja odgajatelja o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi i o njihovim postignućima.

Istraživačka pitanja i hipoteze

1. Utječe li se na odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi uporabom fotografija u aktivnostima?
2. Koriste li odgajatelji svakodnevno fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi?
3. Daje li se djeci predškolske dobi mogućnost vlastitog izbora fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnostima?
4. Omogućuje li se djeci predškolske dobi fotografiranje po vlastitom izboru motiva?

H1: Uporabom fotografija utječe se na odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi

H2: Odgajatelji svakodnevno koriste fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi

H3: Djeci predškolske dobi daje se mogućnost vlastitog izbora fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnostima

H4: Djeci predškolske dobi omogućuje se fotografiranje po vlastitom izboru motiva

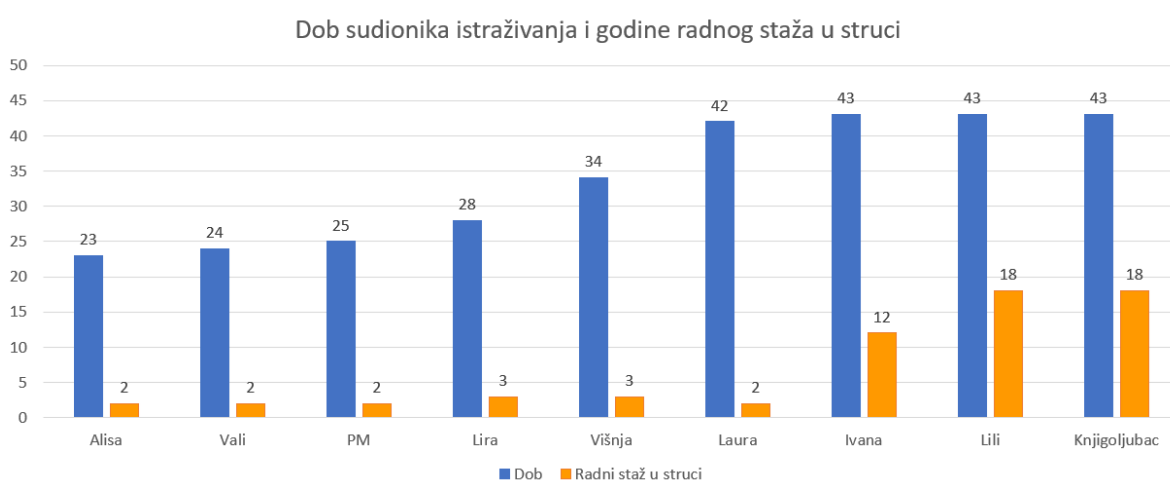
6.2. Metode istraživanja

U radu je korištena kvalitativna metodologija istraživanja. Kvalitativnim istraživanjem produbljuje se razumijevanje stavova odgajatelja o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi. Fokus u kvalitativnim pristup, fenomenologiji je razumijevanje suštine iskustva. Proučava se više pojedinaca koji imaju zajedničko iskustvo i opisuje se suština iskustva (Creswell, 2007). Kvalitativni proces istraživanja je pojava, odnosno početni plan može se promijeniti u tijeku istraživanja (Creswell, 2007). Početni plan bio je intervjuirati osam odgajatelja s područja Primorskog-goranske županije putem Google meet aplikacije. Dio sudionika izjasnio se da se osjeća ugodnije ukoliko se intervju provede uživo. Jedan sudionik zamolio je za prisutnost pratnje tijekom intervjua, a potom je i pratnja izjavila da želi sudjelovati u intervju. Obzirom da je ključna ideja spoznati stavove odgajatelja svakom sudioniku pristupilo se individualno i fleksibilno. Pritom je korišten dubinski intervju. Dubinski intervju razgovor je s jednim sudionikom istraživanja sa svrhom istraživanja uvjerenja i stavova o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi. Prilikom prikupljanja podataka korištena je metoda razgovora, instrument polustrukturirani intervju s ciljem dobivanja cjelovite i što šire slike o zastupljenosti fotografije kao medija u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi. Odabran je polustrukturirani intervju zbog svoje fleksibilnosti i prilagodbi situaciji. Pitanja za intervju bila su unaprijed pripremljena, a prilikom provedbe istraživanja postavljala su se dodatna potpitanja ovisno o sadržaju razgovora. Interaktivnom suradnjom sa sudionicima istraživanja omogućeno je oblikovanje tema koje proizlaze iz intervjua. Prikupljeni podaci klasificirali su se u kategorije i teme po principu „odozdo prema gore“, odnosno organizacija podataka u sve više apstraktnih jedinica informacija.

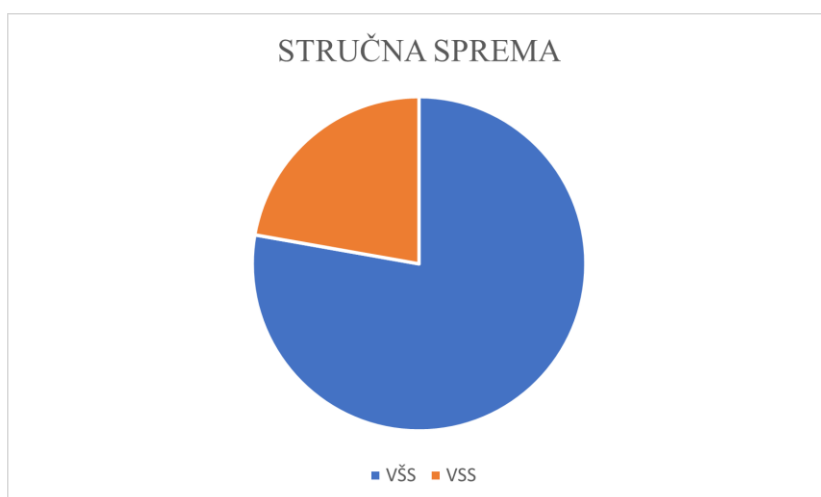
6.3. Uzorak ispitanika

U istraživanju se koristio prigodni uzorak koji je činio devet odgajatelja s područja Primorsko-goranske županije. Kriterij za selekciju odgajatelja bio je da su s područja Primorsko-goranske županije i imaju iskustva u upotrebi fotografije kao medija u odgojno-obrazovnom radu. Sudjelovalo je devet odgajateljica ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja s područja Rijeke, Opatije i Čavli. Obuhvaćene su odgajateljice različite dobi, razine obrazovanja i radnog iskustva kao što se vidi u Tablici 1. i Tablici 2.

Tablica 1: Sociodemografske karakteristike ispitanika



Tablica 2: Stručna sprema odgajateljica



6.4. Način provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno u rujnu 2023. godine. Četvero sudionika je privatnom porukom zamoljeno za dobrovoljno sudjelovanje. Svi su potvrdno odgovorili, ali s jednim sudionikom nije bilo moguće dogovoriti termin intervjuja. Na facebook grupi postavljena je obavijest o potrazi za sudionicima istraživanja te se povratno javila jedna osoba s kojom je proveden intervju. Upit je postavljen i na Viber grupu Ustanove u kojoj sam zaposlena gdje su se povratno javile četiri osobe. Plan je bio intervjuirati osam odgajatelja putem Google meet aplikacije, no dio sudionica izjasnilo se da se osjeća ugodnije ili da im je praktičnije ukoliko se intervju provede uživo. Jedna odgajateljica zamolila je prisutnost pratnje tijekom intervjuja, a potom je i pratnja sudjelovala u istraživanju. Ovim postupkom povećao se broj planiranog uzorka istraživanja za jedan. Prije provedbe istraživanja svakom sudioniku istraživanja predan je informacijski upitnik u kojem je naveden kratak opis teme istraživanja, opis procesa istraživanja, mogući rizici i dobici, pravo na odbijanje i odustajanje, povjerljivost i dostupni izvor informacija. Prije početka svakog intervjuja istraživačica se zahvalila na sudjelovanju, objasnila je temu istraživanja i naglasila pravo odbijanja odgovaranja na pitanja. Intervjui su različitog trajanja. Najkraći intervju trajao je 11 minuta, dok je najduži 1h 20 minuta. Prosječno vrijeme trajanja intervjuja su 32 minute. Svaki intervju bio je sniman putem kompjuterskog programa ili aplikacije na mobitelu ovisno o lokaciji provođenja intervjuja, a potom je transkriptiran.

Metode obrade podataka

Obrada podataka vršila se tematskom analizom. Iščitavanjem transkripta označavale su se jedinice kodiranja u svrhu potrage za istaknutim kategorijama informacija. Jedinice kodiranja bile su izjave, dijelovi ili cijele rečenice odgovora. Ove jedinice postavljale su se u stupac tablice citati, a njima su se pridruživali kodovi prvog reda, ključne riječi i kodovi drugog reda-parafrazirane jedinice, koje su grupirane u kategorije. Kategorije su povezivale podatke dobivene iz istraživanja i teorijskog dijela s ciljem dubljeg razumijevanja suštine iskustva.

7. REZULTATI I RASPRAVA

7.1. Uporabom fotografija utječe se na odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi

Stavljen je fokus na uvjerenje odgajatelja o utjecaju fotografije na odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi. Prema njihovim odgovorima formirale su se dvije pod teme: razvojna područja i svojstva fotografije u odgoju i obrazovanju.

„Tijekom djetetova boravka u vrtiću stalno se ostvaruju svi uvjeti za njegov zdrav i cjelovit razvoj i svi zadaci skrbi za dijete i poticanja njegova razvoja“ (Herceg i sur., 2010:101). Odgajatelji na pitanja vezana uz utjecaj fotografije na razvojna područja odgovaraju uglavnom potvrdno.

Laura: „Rekla bi da jesam utjecala na njihov razvoj. Njihovu percepciju razvijala, taktilnu, mirisnu, vizualnu, osjetilnu i motoričku i okolomotoriku jer su morali dolaziti do toga i na kraju su crtali uz pomoć pravog proizvoda i fotografije. Fotografije mogu spojiti što je na toj slikopriči tim slikama, mogu izmisliti svoju priču, mogu napraviti neki drugi kraj. Tu zapravo razvijaju svoju maštu i metakogniciju.“

Lira: „Pa mislim da, djeca su dobila introspekciju, razvili su i interspekciju, znači da mogu uviđati svoja vlastita ponašanja na tim fotografijama jer vide gdje su i šta su radili. Obito ta djeca koja vide kako su rasli, razvijaju samopouzdanje. Ovi mlađi koji su mi tek došli i prešli iz jaslica u vrtić oni su jako bili zadovoljni tim fotografijama, mada ovim starijima nije bilo toliko interesantno jer manje se vide te razlike. Definitivno su se više povezali, jer su mogli imenovati na fotografijama drugu djecu i tako su razvijali međuljudske i društvene socijalne odnose.“

Ivana: „Evo sad kad me pitaš, razmišljam. Ovisno što želiš postići fotografijom. Nekad je...svašta se može postići fotografijom. Od umirujućeg djelovanja do razvoja svijesti o znanosti, prirode, zemljopisu što smo već spomenuli. Možeš potaknut i razvoj interesi za neku aktivnost, ali onda recimo kako kažeš nešto njemu, a vezano je uz šumu, uz nekakve eko gospodarstvo, životinje, naravno da ćeš ih onda potaknuti ajmo tamo na izlet, idemo se baviti time, tako isto ako fotografijom pokažeš neku tradicionalnu igru koju oni ne bi „prismrdili“ inače. To je njima sve prezahajevno te stare igre, ali evo recimo za kolariću-paniću, sa lastikama na prstima.. em što im je teško ali su vidjeli video, ali i fotografije s tim nekakvim oblicima što se rade i htjeli su probati. Što inače

možda ne bi probali i ako ne mogu reći da sam uspješna u tome da to zadržim kao interes ali kao poticaj da.“

Jedan sudionik istraživanja naglašava kako fotografija ima isključivo dokumentarno svojstvo. Naglašavajući kako je fotografija u sluzi promatranja tijeka i procesa. Prema Žerjav (2009) fotografija, s obzirom na mogućnosti, može biti korištena u svrhu dokumentiranja stvarnosti, stvaralačka i umjetnička.

Knjigoljubac: *„Fotografija služi za promatranje, za tijek, proces, za praćenje procesa. Ja jesam za to, ali ona mora biti konkretna i mora biti služiti svrsi. Znači ona pomaže u tijeku u procesu odgojno obrazovnog radi. Ti možeš fotografirati dijete na početku i kraju nekog procesa, ja uzimam za primjer oblačenje, samostalnost kod svlačenja i oblačenja i ti možeš vidjeti po etapama. Znači ona ti daje uvid u to kako je taj proces tekao i on je važan za dokumentiranje. Ali si ti tu malo u teškom položaju kad ih je jako puno i kad ti uvijek ne uhvatiš u momentu. Meni telefon nije uvijek dostupan jer smo ljudi jer radiš i nešto drugo, jer ti je u rukama nešto drugo“.*

Odgajateljica PM također fotografiju koristi kao sredstvo dokumentiranja.

PM: *„Pa da, meni je fotografija dobar način dokumentiranja, dokumentiraš za sebe i za djecu. Mogu se reflektirati na to što su radila prije, a i mi možemo kroz te fotografije vidjeti napredak kod djece, a i lijepo je. Možeš se prisjetiti što si radio, možeš vidjeti na slici kako su se djeca osjećala i bude ti toplo oko srca.“*

Sudionici istraživanja dali su različite odgovore kada je riječ o utjecaju fotografije na tjelesni i psihomotorički razvoj. Slažu se kako fotografija ima utjecaj na tjelesni i psihomotorni razvoj i da je imitacija moguća onda kada odgajatelj pojasni i demonstrira pokret prikazan na fotografiji.

Vali: *„Pa tjelesni možda ne, a mislim, ne bi se htjela pobiti. Pa mislim da fotografija ima više utjecaja ima na psihomotorni razvoj. Možda ih može potaknut da oni izvedu neku radnju, ali mislim da ima više na psihomotorni.“*

PM: *„Mislim da može poticati tjelesni razvoj, ali samo uz naš poticaj, ako im objasniš što je na slici, demonstracija i to. Ali ovako samo po sebi tjelesni ne bi toliko.“*

Alisa: *„Pa možda na način da oni vide kako to nešto izgleda, da pokušaju to replicirati. Na primjer: u smislu nekog motoričkog područja, da vide fotografiju nekog djeteta kako skače, pa će oni uzeti to kao poticaj da i oni poskoče. Dobra ideja, ali do sad nisam na taj način koristila fotografiju.“*

Fotografijom je odgajateljica približila različite sportove djeci, a naglasak je bio na tadašnjem aktualnom sportskom događaju u državi.

Lili: „*Da, itekako. Pogotovo uz fotografiju, iz mog iskustva, jednom davno, tamo 2000. godine Janica Kostelić je osvojila zlatnu medalju na olimpijadi i bio je projekt sport u Hrvatskoj. Kroz fotografiju i slike približili smo djeci sport. Počeli smo od Janice i onda djeca stanu gledaju, promatraju, razmišljaju, prepričavaju, doživljavaju, zaključuju i takve stvari i onda traže kroz različite časopise, knjige neke stvari gdje se mogu vidjeti, izrezivati i koristiti u daljnjem radu.*“

Primjer aktivnosti koje odgajateljica provodi u svom odgojno-obrazovnom radu.

Lili: „*Imaš i u našoj dvorani kroz fotografiju djece raznih aktivnosti. Ti daš fotografiju i onda se on sjeti da je to radio; na ovom dijelu ideš između, onda kretanje po suženoj površini, kretanje kroz. Znači fotografiraš djecu jednom, tu fotografiju razviješ i staviš ju kad radiš poligon ili tako neke stvari, kao kad staviš ispred obilježavanja centara, i onda on vidi da se tu radi to i to.*“

Prema Landman, Athey (1970) na motorički razvoj utječe se i prilikom kadriranja i zadržavanja mirnoće kamere. Njihovo istraživanje osim pozitivnog utjecaja na motorički razvoj, pokazalo je da su djeca prilikom fotografiranja razvijala spoznajni razvoj, odnosno stjecali iskustvo o uzročno-posljedičnim vezama. Uzročno-posljedične veze stjecali su isprobavanjem i uočavanjem mutnih fotografija prilikom brzog pomicanja fotoaparata.

Odgajateljice navode kako je fotografija jako sredstvo za dočaravanje sadržaja i često je u upotrebi prilikom aktivnosti na temu emocije gdje služi za prepoznavanje i imenovanje.

PM: „*Naravno. Pa mi smo znali prezentirati fotografije s emocijama. I onda se to koristi za komunikaciju, pa pitamo djecu kako se na primjer ova curica osjeća, jesi li se ti ikad tako osjećao? I slično. A i oni vide na svojim slikama, po facijalnim ekspresijama, jesu li tu bili sretni, tužni i tako.*“

Lili: „*Da, na kraju krajeva svi su poticaji za izražavanje emocija putem fotografije i igre i igračke, pogledaj on je tužan, ima usta prema dolje, pa prema mimici lica na fotografiji zaključuje emocije. Sve se to iz fotografije može.*“

Ivana: „*Apsolutno, stvarno da, mislim da je tu jaka fotografija. Mora biti kvalitetna, mislim da isto kao kod ilustracije, kod slikovnice da kod biranja fotografije mora dobro*

dočaravat ono što želiš prenijeti, mora poticati maštu, a ovisno koji sadržaj pokazuje tako utječe na socio-emocionalni razvoj.“

Žerjav (2011) ističe važnost načina fotografiranja, a ne izbora motiva. Fotografija, prema Žerjav (2011), mora biti neobična i intrigantna, a znanjem, odabirom postavki i izražajnih sredstava fotografije izražava se kreativnost autora.

Fotografijom su odgajatelji poticali razvoj govora kroz imenovanje predmeta, razgovoru o prikazanom kadru, stvaranjem vlastitih priča na temelju fotografije.

Vali: „Meni je to super i osobno volim fotografirat i mislim da, u jednu ruku fotografija može poticati komunikaciju kod djece i onda se oni međusobno okupe i govore „vidi ovo-vidi ono“. Uvijek se razgovara tko je na slici, pokazuje se što smo tu radili. Mislim da je dobro sredstvo za poticanje komunikacije što među djecom, a što i između odgajatelja i djece.“

Lili: „to je bio jedan naš projekt što smo mi sve radili u prirodi, to sam isto fotografirala i onda smo radili priču. Oni su stvarali priču kroz fotografiju u kojoj su oni bili glavni likovi, to im je još privlačnije jer su oni likovi, onda oni tu priču pričaju drugima i roditeljima. Jer možeš tu istu fotografiju iskoristiti u više različitih priča, staviti nasumično fotografije“

Lili: „ima i jedna zanimljiva kocka, dakle djeci dosade brzo simboli i sad ti možeš staviti fotografije pasa, cvijeta, stolice, kuće, torbe, prstena. Kako baca kocku on mora čitati priču uz te slike. I automatski vježba se govor, razumijevanje, prepričavanje, zaključavanje, uspoređivanje, sve te govorno- literarne vještine.“

DeMarie i Ethridhe (2006) u svom istraživanju došle su do zaključka kako se fotografijom potiče dječja komunikacija putem razgovora s djecom o tome što se radi u vrtiću i s kim se druže. Byrnes i Wasik (2009) također potvrđuju mogućnost utjecaja na dječji razvoj govora fotografiranjem i fotografijom. Naveli su aktivnosti poput stvaranja časopisa skupine, fotografiranjem na putu do vrtića i u vrtiću, personaliziranim fotografijama, stvaranjem priče pomoću fotografija, foto album skupine i mnoge druge aktivnosti.

Izražavanje i stvaralaštvo putem fotografije moguće je, prema riječima sudionika istraživanja, izradom likovnih radova prema predlošku.

Ivana: „*zapravo mogu slikati na bazi onoga što su vidjeli na fotografiji.*“

Vali: „*Pa da, recimo ako se fotografija ponudi u likovnom centru onda može potaknuti na izražavanje i stvaranje. Ako ta fotografija služi kao primjer da oni naprave nešto po toj fotografiji.*“

Sudionici istraživanja dali su opširnije odgovore o raznovrsnoj primjeni fotografije u odgojno-obrazovnom radu što će biti opširnije opisano kroz temu *Odgajatelji svakodnevno koriste fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi.*

Svojstva fotografije u odgoju i obrazovanju sadržavaju uvjerenje odgajatelja kako se fotografijom može prikazati realan prikaz stvarnosti, no podložna je zloupotrebi i manipulaciji, a u suglasju je s autorom Žerjav (2011) koji navodi kako se fotografijom može manipulirati informacijama iskrivljujući istinu. Moran, Tegano (2005) subjektivno i kontekstualno značenje nije smješteno samo u fotografiji već i u umu osobe koja fotografira.

Višnja: „*Pa ne znam, mislim da se prilično može utjecati, jer je fotografija realan prikaz stvarnosti. Dobro, može i fotografija biti manipulativna i nešto prikazivati, nešto skrivati, staviti nešto u kadar gdje se poručuje neka druga poruka od one koja bi bila realna ali mislim da tu onda govorimo o zloupotrebi i manipulaciji. No ako izbjegnemo to i idemo koristiti sredstvo kao sredstvo onda apsolutno.*“

Višnja: *No upravo fotografijom, mada i ona može biti izmanipulirana, realno je sredstvo komunikacije. Znači kad nekim razgovorom na nekoga utječeš može biti shvaćeno na jedan ili drugi način, možemo si vjerovati ili ne vjerovati ali ako priložiš fotografiju onda je sve dosta jasno.*

Lili: *S jedne strane je poticaj veliki, a s druge strane ima i negativan aspekt. Jer ti vidiš krajnji rezultat, uskraćuješ dječju kreativnost, ajmo napraviti da nacrtáš sliku bez da vidiš primjer. Zašto trava mora biti zelena? Zašto drvo smeđe, sunce na nebu? Ajmo nacrtat nešto što ti osjećaš prema osjećaju jeseni, što tebi jesen donosi? Djeca uglavnom crtaju stablo, list na podu i kišu, to je pojam jesen. I s time ih non-stop bombardiramo, jesen jednako kiša, zima jednako snijeg, proljeće jednako visibaba, ljeto jednako more.*

Stalno ih bombardiramo, trava mora biti zelena, nebo je plavo, a na kraju crtamo more plavo al nije plavo jer ih bombardiramo krivim informacijama ali dobro.

Koliko god je fotografija važna opet je s jedne strane, ubija tu kreativnost jer jako puno gledaju sliku i onda crtaju. Kako ću nacrtat psa, kažem im: ne znam, nađi sliku, fotografiju psa u knjizi pa pokušaj, na taj način ih učim kako bi mogli nacrtat.“

Istraživanjem se potvrđuje prva hipoteza da se uporabom fotografija utječe na odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi. Na temelju dobivenih odgovora primjećuje se uglavnom pozitivan stav odgajatelja o utjecaju fotografije na razvojna područja djeteta u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi. Ističe se humanistička koncepcija jer su odgajatelji orijentirani na dijete, razumijevanje djeteta, na aktualan stupanj razvoja te na njegove potrebe i interese. „Humanizam i tolerancija u odgoju i obrazovanju ostvaruju se razvojem senzibiliteta djece za potrebe drugih, prihvaćanje drugih i shvaćanje važnosti međusobne povezanosti s njima“ (NKRPOO, 2015:9). Odgajatelji su integrirali razvojna područja u aktivnosti s fotografijama, na primjer, prilikom provedbe aktivnosti s fotografijama na temu emocije odgajateljice su poticale pripadanje, privrženost, empatiju razvoj sposobnosti prepoznavanja i imenovanja emocionalnih stanja, razvoj govornih vještina upotrebom jednostavnijih i složenijih rečenica, razvoj vještine slušanja i razumijevanja govornog sadržaja. Razvoj govora potican je i imenovanjem osoba, životinja, predmeta i radnji prikazanih na fotografiji. Osmišljavale su aktivnosti u kojima su djeca bila glavni likovi foto priče ili izradom kocke za prepričavanje na temelju dobivene fotografije.

Odgajatelji pokazuju razlike između teorije o akciji i teoriji u akciji navodeći kako fotografiju baš i ne koriste pri likovnom izražavanju zbog „ubijanja“ kreativnost iako navode da je moguće fotografijom razvijati kreativnost i izražavanje dajući primjer crtanja po zadanom primjeru. Odgajateljica Lili navodi i negativan aspekt fotografije u likovnom izražavanju zbog uskraćivanja kreativnosti i zanemarivanja vizualne percepcije za realne boje i oblike iz okruženja.

Odgovori o utjecaju fotografije na tjelesni i psihomotorni razvoj razlikovali su se od sudionika istraživanja koji smatraju da je fotografija isključivo transformacijski materijal, odnosno dijete gleda i imitira radnju, do sudionika istraživanja koji su fotografiji, tjelesno i psihomotoričkom razvoju i djetetu pristupili kao dijalogu. Prema Vujičić (2021) dijete konstruira i rekonstruira svoje znanje na temelju čega mijenja sebe i svoje okruženje.

Jedan sudionik istraživanja naveo je isključivo dokumentarnu funkciju fotografije ističući kako ona služi za promatranje, tijek, proces i praćenje procesa. Fotografija je prikaz, a promatrač ju čini razumljivom. Prema Ljubić Nežić (2019) fotografija je važan resurs učenja i alat dokumentiranja jer evocira sjećanja koja se mogu koristiti za konstrukciju i rekonstrukciju priča. Upravo dokumentacijom postiže se razumijevanje djeteta, njegovih interesa, mogućnosti, i potreba, a odgajatelju pomaže da se vidi „drugim parom očiju“, odnosno da stekne uvid u implicitnu pedagogiju.

U nastavku su navedeni načini na koje odgajatelji koriste fotografiju u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi.

7.2. Odgajatelji svakodnevno koriste fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi

Druga tema podijeljena je na sedam pod tema prema izjavama sudionika istraživanja. Pod teme su: mogućnost fotografiranja, cilj, učestalost, prepreke, suradnja s roditeljima, prikaz fotografija i fotografija u aktivnostima. Od devet sudionika svi potvrđuju da imaju mogućnost fotografiranja. Tri sudionika istraživanja navode kako nemaju službeni mobitel, već fotografiraju s vlastitim. Šest sudionika navodi kako im je ustanova omogućila službeni mobitel, a od njih šest četvero koristi službeni i vlastiti mobitel.

Laura: *„Pa imam da. Uglavnom s mobitelom, i sa službenim i s privatnim. S obzirom da nekad puštamo glazbu sa službenog, ne možemo ga naći tj. nije nam na dohvat ruke, pa onda fotografiram s privatnim.“*

Ciljevi upotrebe fotografije su različiti, a najčešće sudionici navode kako je cilj zabilježiti dječje sudjelovanje u aktivnosti s fokusom na njihove razvojne mogućnosti, kao prikaz centara aktivnosti i kao sredstvo dokumentiranja. Taloš Lopar, Martić (2015) navodi da su karakteristike dobre fotodokumentacije bistrina fotografije, kut snimanja, kut gledanja djetetovih očiju i fotografiranje djeteta iz njegove razine s naglaskom na ono čime se bavi i na način kojim to radi.

PM: *„Kad su u aktivnosti ili ovako samostalno, kad kažem nekome dođi da te slikam, onda se svi žele i čekaju svoj red.“*

Alisa: *„Upravo sad izrađujemo za grupu, kako bi djeca vidjela vlastite aktivnosti koje su vodili, da bi imali ideju što mi radimo u pojedinom centru.“*

Vali: *„Ja volim grupne fotografije. Znači ja ih fotografiram pojedinačno i grupno. Kad su aktivnosti više se fokusiram na njih nego na aktivnost, rijetko kad da slikam odvojene poticaje, nego baš samo kako se oni bave tim.“*

Alisa: *„Pa npr. ako radimo neku aktivnost tada bi smo to stavili možda na oglasnu ploču ili bi stavili neki plakat da roditelji vide čime se bavimo u skupini. Znam fotografirati ako djeca, neku aktivnost samostalno pokreću, pa se to zna činiti jako zanimljivo ako je to nešto što još nisu radili, ako imaju neku zanimljivu ideju i to oni nekako pokazuju na svoj način pa i to volim fotografirati ili ako koriste nešto na neuobičajeni način onda to volim zabilježiti u obliku fotografije. Pa najčešće slikam baš dijete, glavni subjekt.“*

Lili: „Pa jako puno toga možeš s fotografijom, to je vizualni medij super za rad s djecom, za mene, za svih ostale. Jer možeš napraviti retrospektivu što si radio, možeš napraviti, vidjeti kako neko dijete nešto doživljava, možeš napraviti plakate, njihove individualne košuljice, možeš sve. Jer slika te podsjeti na nešto, inače zaboraviš, pogotovo ako odmah ne zapišeš što se dogodilo. Slika te podsjeti. Evo danas su se djeca u jednom trenutku igrala ledene kraljice 1,2,3 i ja sam ih fotografirala sa službenim aparatom s mobitela i znam unaprijed da će to ići na jedan plakat „igre na vanjskom prostoru“ i kako mi iskorištavamo naš vanjski prostor. To može biti retrospektiva, što smo radili, može biti u budućnost što bi mogla raditi i motivacija za neke nove poticaje.“

Knjigoljubac: „recimo ako dijete koje ima slabo razvijenu motoriku prstiju koristi trenutno plastelin ili tijesto za modeliranje, to mi je važno da dokumentiram da je on to uzeo i kako on time radi, manipulira. U tom smislu mi je fotografija važna, za rad. Inače ju ne smatram posebno bitnom. Bitna je, ali nije mi prioritet.“

Ivana: „fotografiram problematična ponašanja, odnosno i snimam za arhivu nas kolega i za razgovor o tome.“

Višnja: „Znači fotografiram ih i u nekim slobodnim i u vođenim aktivnostima. Kad i nije neka aktivnosti već neka slobodna igra. Volim uhvatiti neki njihov trenutak.“

Učestalost fotografiranja u posljednja dva tjedna razlikovao se među sudionicima. Razlozi fotografiranja bile su raznovrsne aktivnosti, proslave rođendana i prikaz prilagodbe.

Ivana: „Pa jesam, jer imam novu djecu. Pa 5-6 puta, bio je i rođendan.“

PM: „Puno, skoro svaki dan smo fotografirali jer smo se bavili svačim.“

Alisa: „Pa rekla bi možda 3-4 da sam uspjela uloviti neke aktivnosti.“

Knjigoljubac: „malo, možda jedno dva put. Malo, bazirali smo se na konkretnim situacijama. Ne pretjerano, nije mi dakle bilo bitno da sad ja to izlupam. Prioritet mi je drugo.“

Lili: „Pa opalim ja do 10-20 na dan, ali onda ih moram doslovce brisati ili sortirati, selektirati i tako dalje jer ne mogu sve razviti, tj. Printaju se. Ja bi ih najradije sve, ali taj današnji zakon i traženje suglasnosti i mene sprječava, ali i ustanovu. Znam ponekad dok pišem dnevnik onda pogledam u fotografije i to mi je poticaj, tj. Motivacija za izradu novih poticaja ili što bi mogla napraviti.“

Vali: „Puno zato što nam je adaptacija i zato smo trebali fotografirati da bi pokazali roditeljima što smo radili tijekom adaptacije. To je bilo čak i fotografiranje više nego što bi bilo inače jer smo ih fotografirali u nekakvim svakodnevnim aktivnostima budući da je bila adaptacija, tipa spavanje, ručak i tako dnevne rutine.“

Višnja: pogotovo sad u periodu adaptacije dobar period za to. Kad roditelje, a i nas same zanima kako taj proces protječe, dal su djeca zadovoljna. I onda neko dijete koje inače plaće ili se malo teže uklapa ili traži svoje mjesto u vrtiću. Znači kada ga snimiš da je u interakciji s djecom, da je zadovoljan, da je pronašao neku igračku ili aktivnost koja ga ispunjava i kad se osjeća dobro. Mislim da je to idealan trenutak za fotografirati i često to činim.

Odgajateljci navode prepreke za fotografiranje kao prevelik broj djece u skupini i tehničku opremljenost ustanove.

PM: „Pa utječe, ne možeš nekad sve fotografirati, mislim, ako ti je malo veći nered u sobi, ne možeš ti sad uzet vremena i fotografirati. A i neke stvari nisu za fotografiranje (npr. wc) i te neke aktivnosti. Popodnevni odmor, to mi nije baš... Njihova intima, privatnost. Tad se opuštaju, šta ćemo sad ići od jednog do drugog i slikat kako spavaju. Okruženje utječe na mogućnost fotografiranja. Nekad si toliko zauzet da ni ne stigneš ili se toliko daš u aktivnost da ne stigneš mislit na to da bi mogao fotografirati, nego si jednostavno prisutan s njima.“

Alisa: „Naravno, jer ako je jako puno djece, onda neću sigurno imati vremena za uzimat mobitel i fotografirat baš svaki moment. Ili u nekim trenucima niti ne vidim kad se nešto desi, ako je jako veliki metež ili ako recimo djeci nije dan, ako su nervozni. Onda znam da neću moći koristiti Ako nemamo dozvolu od nadređenog, onda znam da neću moći koristiti fotografiju.“

Lira: „a normalno onda dolazimo do onog tehnološkog okruženja, u 1. vrtiću nisam imala mogućnost printanja fotografija, jedino ako ti nešto stvarno ful treba mogao si isprintat ali ne inače, dok sam u drugom vrtiću imala printer u boji i kompjuter u sobi, samo za mene i kolegicu,. Znači mogli smo printat što god smo htjeli, kad god nam je trebalo tonera, zvali smo, dobili smo , znači nitko nije pitao koliko vam treba i na šta ga trošite. Što se toga tiče bilo je jednostavnije, okruženje i kultura vrtića bila je podržavajuća za korištenje fotografije.“

Odgajateljica Lili navodi kako okruženje ne utječe na to hoće li se fotografija upotrebljavati.

Lili: Pa ne bi se složila da ovisi, ti radiš tu fotografiju, ti fotografiraš prije svega dijete u interakciji s drugim djetetom ili igračkom u radu. Da, ako nema stabla neću fotografirati, ako nema interakcije onda neću fotografirati, znači fotografiram nešto što sam vidjela, primijetila, što mogu iskoristiti za daljnji rad. Fotografirala sam i rad u sobi dnevnog boravka i rad van vrtića i dok smo se igrali, tukli, fotografirala sam sve.

Fotografirali smo čak kad smo išli u podružnicu i na putu do je bila prometna nesreća. Pa da vidimo što se dogodi kad auti brzo voze. Prva reakcija djece bila je -ja sam vidio/vidjela prometnu nesreću tad i tad, dok se ne ispucaju već svoje doživljeno. Onda što se može dogoditi kad auti brzo voze, što se sve može dogodit, kako izgleda auto, što se čovjeku dogodi unutra, što se dogodi životinji, normalno ne govorimo o ljudskim žrtvama i tako dalje.

Sudionici istraživanja navodili su suradnju s roditeljima kao jedan od razloga upotrebe fotografije u odgojno-obrazovnom radu. Fotografije su se prikazivale putem plakata, Viber grupe, Padleta i Facebooka.

Ivana: „Fotografiram za roditelje, tekuće aktivnosti, pogotovo novo upisane djece.“

PM: Mi ih printamo i radimo plakat ili znali smo im na vratima pokazati mami i tati da videe. Ne šaljemo fotografije putem vibera.

Vali: „Pa znači isprintali smo te fotografije i postavili ih u obliku plakata van, znači u naš hodnik. Imamo i viber grupu s roditeljima i onda smo pojedinačno znali poslati fotografiju njihovog djeteta.“

Lira: „Fotografije smo koristili i na padletu, kad smo imali aktivnosti onda bi im stavili tamo jer bi bio lakši pristup i olakšavalo nam je posao jer nismo slali na viber. Dosta je privatna, i tako se riješiš fotografija s mobitela. Baciš ih tamo. Lijepo mi je imati fotografije iz vrtića, ali mi ne treba 15000 fotografija tuđe djece.“

Dvije sudionice istraživanja naglasile su razloge prikazivanja fotografija putem plakata. Smatrajući fotografiju poticajnu za veće uključivanje roditelja, prilika za uvid u dječje mogućnosti, interese i želje.

Alisa: „Pa prilikom izrađivanja plakata djeca mogu vidjeti što radimo jer i radimo s njima u grupi u sobi. Oni mogu vidjeti te slike. Više je nekako usmjereno na roditelje

što je možda, mogli bi smo možda i njih više uključiti. Nekako isto time potičemo da i roditelji malo uključe, da pokažu ajme što ste tu radili, da pogledaju zajedno s djetetom, ajme jesi li to ti na slici, tko ti je ovaj prijatelj. Malo da se i roditelji uključe u komunikaciju o tome što djeca rade u vrtiću.“

Prisutno je i razočaranje odgajatelja zbog iskustva s nezainteresiranim roditeljima koji stavljaju naglasak na površne stvari.

Lili: „Suradnje su jako važne, uz fotografiju dolazimo do toga da roditelj može vidjeti što smo sve prošli, da bi roditelj vidio što vi radite, mislim nekad smo imali i praksu stavljanja plana i programa, ali ajde molim te, ne zanima ih ništa. Uz sve moraš uvest roditelje ovo- ono, tako je bilo i za Facebook, samo lajk i doviđenja, oni ni ne pročitaju, ni ne pogledaju, njih jednostavno ne zanima, kroz jedno uho unutra drugo van, oni izađu iz vrtića i zaborave sve što se tiče vrtića. E osim kad je u pitanju fotografija. Kad je fotografija“ u moj dijete, vidi ga, ajme šta je obukao taj dan, ajme. „ I onda gledaju nevažne stvar, ne gledaju mimiku djeteta, gestikulaciju, ne vide dali je dijete u toj igri bilo zadovoljno, dali ne, dali bi to mogli provest doma, biti dosljedni kod nekih pravila, joj vidi moje dijete se voli igrati puzzlama, ajmo se i doma igrati, primjerice, nije važno što, ali fotografija je to što mi gledamo primarno, mi smo svi vizualni tipovi, svi. Onda tek auditivni, prije svega. i fotografija, slika je neophodno u današnje vrijeme.“

Način prikaza fotografija razlikovao se ovisno o ustanovi u kojoj su zaposleni. U pojedinim ustanovama odgajatelji su imali mogućnost printanja fotografija na papir slanjem u tajništvo ili čak dostupnost printera u sobi dnevnog boravka . U drugoj ustanovi nisu imali te mogućnosti pa su se plakati radili samo u sklopu projekata.

Ivana: „Gle nemamo printer, šta ću ja tražiti fotoaparate i dostupnost za printanje fotografije, to je teško za tražiti.“

Višnja: „da, da, kako ne. To je bilo vezano uz projekt Green teachers. Radili smo plakat o recikliranju gdje smo mogli nacrtati sve stvari koje se recikliraju pa smo kombinirali, nešto smo crtali nešto smo stavljali fotografije. Da, najprije je taj plakat bio izložen u sobi dnevnog boravka, a kasnije roditeljima. On je primarno bio namijenjen za našu sobu.“

Prikaz fotografija ovisio je o kulturi ustanove, dozvolama roditelja i shvaćanju GDPR-a.

Lira: *Ja sam radila u dva vrtića i samim time što su ta dva vrtića različita kulturna mjesta, radila sam u velikom gradu i u malom mjestu, gradiću.. U velikom gradu roditelji su više distancirani i više su za to da im se djecu ne slika i tamo se manje koristila fotografija, osobito na zidovima, tamo je više tog GDPR-a bilo, i tamo je kultura vrtića bila takva da se fotografije ne koriste toliko puno, barem da se djeca ne lijepu na zidove, na taj način, da se malo više štiti dijete. I to je ok, ne kažem da nije, ali to jednostavno ide uz to što, ja barem mislim, što je veliki grad u pitanju. Dok je u malom mjestu, svi se poznaju, svi roditelji se znaju, ili su išli u školu zajedno ili su si neki rođaci i tu nije bilo problema. Tu je kultura bila takva da se poticalo jer zašto ne, lijepite fotografije gdje hoćeš. Ni u prvom vrtiću nije bilo izravnog otpora, ali tu je bilo podražavajuće. Tu je nastajala ta neka razlika u okruženju.“*

Višnja: *„Ne radimo plakate jer je to sve dosta osjetljivo. Imamo djecu čiju roditelji ne odobravaju fotografiranje, a budući da imamo i neke zajedničke aktivnosti, kao što smo imali Božićnu radionicu i bile su stvarno prekrasne slike ali skoro na svakoj je bilo to dijete koje se zapravo nije smjelo fotografirati i onda su zapravo sve te slike bile za neku internu upotrebu ili mogli smo si samo mi u grupi ili eventualno kolegicama pokazati jer nije smjelo ići van. Ne, nisam se usuđivala. Trebalo je iščitati sve te upitnike tko šta dopušta i ne dopušta.“*

PM: *Imaju, ja im pokažem svaki put kad ih slikam. Na službenom mobitelu, sve preko službenog mobitela. Oni mene pitaju i ja im pokažem. Kažem: vidi, tu si ti, Šta M. radi ovdje, pa malo komunikacije, pa on malo kaže, pa malo ja.“*

Alisa: *„Imamo ali te fotografije se naravno ne mogu dijeliti dalje od ove ustanove i naravno kada se one stavljaju na web stranicu vrtića onda lica djece moraju biti pokrivena.“*

Prema iskazima odgajatelja djeca imaju mogućnost gledanja tih prikazanih fotografija, ali jedan odgajatelj naveo je kako djeca nemaju interesa za to. Jedan od mogućih razloga je česta izloženost fotografiranju kod kuće.

Knjigoljubac: *„Da, da, mogu pogledati iako im to pa i nešto im predstavlja i ne predstavlja. Mogu reći da sve manje zato što su očito oni i doma previše fotografirani. U smislu da im je taj... znači fotografiraju se, pretpostavljam, u puno situacija i već im je to dosadno i dosta. Tako da, za sad nemaju potrebu to provjeriti i pogledati. Znači kad je ona vani na nekim plakatima ili nekakvim tim situacijama kao materijal onda*

hoće, ali baš u telefon ne. Mogu pogledat ali nisu zainteresirani, a zbog GDPR ih nastojim često i snimiti, tj. Fotografirati bez pokazivanja lica. Znači može, ali nastojim izbjeći, iako oni kad vide znaju kome te ruke pripadaju ili što rade. U sobi dnevnog boravka ima njihovih fotografija“.

Odgajateljci navode kako u svom odgojno-obrazovnom radu fotografiju koriste u stolno-manipulativnim igrama, istraživačko- spoznajnim aktivnostima, literarnim i kao poticaj za izražavanje.

Vali: „Mi ih plastificiramo i onda im zalijepimo s krep trakom na neko vidljivo mjesto gdje oni mogu slobodno dolaziti, pa ih onda oni mogu slobodno okretati na ploči. Mogu slobodno rukovat s njima, vidjeti, staviti na neko drugo mjesto. Djeca mogu u svakom trenutku doći, vidjeti fotografiju, razgovaramo o tome tko je na slici, što radimo“.

Laura: „da, u stvari, imala sam stolno-manipulativne igre u kojima su djeca mogla upariti fotografije. Mogli su isprobati, imali smo sliku kruha i imali smo prave proizvode koje su mogli opisati i probati.. Mogli su vidjeti vizualno, pomirisat i opipati, pa spojiti fotografiju s pravim kruhom. Na kraju su crtali uz pomoć pravog proizvoda i fotografije.“

„E da, imala sam i aktivnost ptice, gdje sam djeci pokazivala različite fotografije ptica koje ne možemo vidjeti jer ih ne možemo uloviti, ne možemo ih naći u enciklopedijama, pa smo ih našli na internetu. I gdje djeca mogu čuti zvuk i mogu spojiti zvuk ptice sa slikom.“

Susan Britsch (2017) provela je projekt kojim se istraživalo dječje korištenje digitalnih fotoaparata tijekom znanstvenih istraživanja. Djeca su samostalno odlučivala o vizualnim izborima kompozicije vlastitih fotografija. Fotografijama je omogućen vizualni dokaz o dječjem načinu razmišljanja prilikom provođenja pokusa. Ovakav pristup odgojno-obrazovnoj praksi i djeci ima i odgajateljica Lira.

Lira: „Pa bi s djecom prikazivali istraživačke aktivnosti na plakatu.. Recimo zadnje što smo radili je sadnja graha i svaki taj proces smo slikali i radili smo vremensku crtu s fotografijama kako su oni sadili.. Djeca vole gledat sebe, svoje fotografije onda pokazuju roditeljima gdje su bili, što su radili.“

Lili: Naprotiv, ja fotografiju više koristim u istraživačkim aktivnostima i literarnim. Fotografija kao pratnja, priča u slici i tako. Jer su i djeca više vizualna i više ih dobijem

ako oni vide što čitam, i što se čita i onda stanu uz sliku pa prepričavaju. Tad ih fotografiram, oni stanu uz zid gdje je slika u priči i onda oni pričaju tu priču, na temelju onoga što su čuli, nešto svoje dodaju, ali idu doslovce od fotografije do fotografije i tako čitaju priču. Ako vide samo tekst, halo? Šta si dobio sa četverogodišnjakom? On ne zna čitat i on vidi tekst na ploči, šta mu taj tekst znači, ne zanima ju ga slova, nema nikakve slike, automatski ne postoji interes. Ako je fotografija, boja, neobičan oblik, aranžirano, oni se zaustave. Znaju doslovce hodat i krenu prema toaletu i prođu pored ploče gdje je slikopriča i stanu, prepričavaju, pa se sjete kako sam im ja čitala priču, pa nešto svoje dodaju jer neke stvari zaborave, s prstom prate priču kroz sliku.“

Alisa: „Zapravo radili smo jednu aktivnost u kojoj bi imali prikaz pored svog stola. Imali smo jednu magnetnu ploču na koju sam bila stavila gore slike prikaza životinja i onda bi bilo da oni izrađuju od plastelina 3d modele tih životinja ili da ih crtaju po uzoru na to što vide na slici. Samo da imaju primjer kako to izgleda i može izgledati, ali u biti naglasak je nekako da se oni izraze na svoj način. Mogu im dodavati što god žele.“

Fotografija je služila kao sredstvo za rješavanje izazova.

Lira: „i onda je fotografija tu igrala veliku ulogu, da njihov interes na primjer prema robotima i građenju robota od legića, da njima dam na značenju i da im prikažem na plakatu, znači samo plakat za njih i njihove robote. Kako ne možeš imat recimo milion izgrađenih robotića od legića jer se to mora rastaviti, a oni nikako nisu htjeli rastavljati svoje robotiće i onda smo imali sukob koji smo riješili tako što smo fotografirali. Ok jedanput tjedno kad napravite neki robot koji vam se sviđa, dal zajednički ili svoj, slikali bi ga. Imali smo plakat za robote, i onda bi isprintali tu fotografiju, rekli bi mi kako se zove taj robot, napisali bi kako se zove i napisali bi na taj plakat. Neka djeca su mi tad znala čitat, s 4 godine, imala sam par djece koja su mi znala čitat, taj jedan dječak je znao i onda je to njemu bilo ok jer on sad zna pročitat kako se njegov robot zove i onda su te robote imali zapamćene zauvijek.. i mogli smo ih rastavit.“

Poticaj za uključivanje djece kroz njima pristupačne i interesantne poticaje.

Lili: „Isto nam je to bio poticaj da dječaci koji vole lego kocke naprave gnijezda i kuće, ali sve je to poteklo od fotografije, prvo iz slike slikovnice, a potom od fotografija različitih staništa. To je bilo na zidu, pa onda oni stanu, pričaju, prepričavaju doživljaje. Na temu jedne slikovnice kroz cijeli tjedan ti ide aktivnost, svaki dan, ko kako hoće, nitko nije primoran. Ima nekih „joj, šta baš moram“, ne, ne moraš, slobodno se možeš

igrat, s čim se želiš? S kockicama? Super, ajmo napraviti kuću za žirafu jer žirafa je velika, visoka, pa kako bi izgledala kuća za žirafu, pa onda oni od tih kockica rade tornjeve i tako.“

Sudionici istraživanja naveli su kako im je fotografija služila kao sredstvo za refleksiju.

Lira: „Kao pripravnik sam fotografirala sve svoje aktivnosti jer mi je bilo lakše raditi refleksiju na aktivnosti ako sam imala fotografije. Onda bi mogla reći koja djeca su bila u kojem centru, koji centar je bio najzastupljeniji. To mi je kao pripravniku bilo jako dobro, jako dobar medij za refleksiju. Jer ne zapamtiš tko ti je bio gdje. To mi je bilo jako dobro kao pripravniku fotografirati aktivnosti koje provodim, i općenito grupni plan. Da vidim koja djeca često ne sudjeluju ili su mi drugdje, ili ih možda ne interesira ona aktivnost koju sam ja pripremila. Ne bi to inače primijetila jer onako imaš ih 20, 15 sudjeluje, a onih 5 koji su negdje „kao gube se“, ne primijetiš.. jer možda znaš za jednog, možda je malo tiši, možda se uključi, a na slici to točno vidiš i to mi je baš bilo korisno.“

Refleksija putem fotografije nije bila namijenjena samo odgajateljima već i djeci kroz integrirane aktivnosti.

Lira: Kao pripravnik sam imala jednu aktivnost, išli smo u špilju u Istri i ja sam imala aktivnost na temu špilja. Jedno od toga bilo je da djeca rade refleksiju na svoj posjet špilji i napravila sam im od karton špilju u koju si mogao ući i u njoj su bile fotografije iz špilje kad smo bili u posjeti i onda su sa malom svjetiljkom to osvijetljavali i gledali svoje fotografije i to im je bilo ful fora. Onda su se prvi put mogli gledati odmah, jer dok ti roditeljima pošalješ, dok oni to pokažu djeci prođe vrijeme. Ovako je to bilo vrlo brzo, tu sam ja bio, tu smo ovo vidjeli, tu smo vidjeli šišmiša i ne znam šta... Voljeli su ulaziti. Baš je cilj bila refleksija, ali da oni istražuju, uđu u tu špilju i sa svjetiljkom pogledaju te slike. Kasnije je to bila i špilja morska i svašta. Mi smo to mijenjali iznutra, fotografije, ovisno o temi. Samo treba nabaviti toliku kutiju. Nije tako teško izraditi, a djeci je to ono čudo, vole to, daš im svjetiljku i wau. A nije teško, isprintaš par fotografija njihovih.“

Druga hipoteza, odgajatelji svakodnevno koriste fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi, se djelomično prihvaća. Odgajatelji koriste fotografiju u odgojno-obrazovnom radu fotografiranjem aktivnosti djece, s ciljem stvaranja suradnje s roditeljima, integriraju je u centrima aktivnosti, služi za retrospektivu, refleksiju i kontinuirano učenje, no ne koriste je svi odgajatelji svakodnevno.

Svih devet sudionika istraživanja potvrđuju mogućnost fotografiranja. Šest sudionika ima omogućen službeni mobitel, dok tri sudionika koristi vlastiti. Prema rezultatima istraživanja svi odgajatelji fotografiraju djecu u aktivnostima. Pod pojmom aktivnosti pripadaju planirane i samoinicirajuće aktivnosti te aktivnosti u kojima dijete primjenom specifičnih poticaja pozitivno utječe na vlastiti razvoj. U teoriji konstruktivizma učenje se promatra kao pružanje prilika za dječje aktivno sudjelovanje, stvaranje značenja i razumijevanje svijeta koji ga okružuje (Byrnes, Wasik, 2009).

Odgajateljice su fotografirale odgojno-obrazovni rad s ciljem retrospektive, refleksije, stvaranjem plana za naredne aktivnosti i suradnju s roditeljima. Suradnja s roditeljima odvijala se prikazom fotografija na plakatima, kutićima za roditelje, slanjem fotografija na Viber, postavljanjem objava u službene Facebook grupe, putem Padlet-a i Web stranica vrtića. Fotografija je moćno sredstvo izražavanja jer ju osobe mogu razumjeti brže i bolje od pisane riječi (Fizi, 1982). Prisutno je razočaranje jedne odgajateljice koja navodi da roditelji premalu pažnju daju na fotografski prikaz odgojno-obrazovnog rada, već naglasak stavljaju na sporedne stvari poput odjeće djeteta. Fotografija je kulturološki određena pa iz tog razloga mogu proizlaziti različita značenja s obzirom na životno iskustvo, predznanje i perspektivu (Moran, Tegano, 2005). Prethodno istraživanje poput Share (2015) navodi kako novine i časopisi skupine omogućuju prilike roditeljima za razgovor s djetetom o njegovom iskustvu vrtića.

Učestalost fotografiranja u posljednja dva tjedna među sudionicima istraživanja je u rasponu od jedan put do svakodnevno 10-20 fotografija. Najčešći razlozi fotografiranja su period adaptacije i proslave rođendana. Odgajateljica koja je fotografirala jedan put navodi kako svoj odgojno-obrazovni rad temelji na korektnijim aktivnostima, a odgajateljica koja fotografira svakodnevno smatra fotografiju alatom za prisjećanje, refleksiju i motivacijom za izradom poticaja. Odgajatelj je u suvremenom pristupu istraživač vlastite prakse koji se propitkuje kako oblikovati okruženje u vrtiću koje će istovremeno istraživati učenje djece i stvarati koncepciju i kurikulum o toj problematici (Miljak, 2015).

Prepreke za fotografiranje su preveliki broj djece u skupini, dječje emocionalne frustracije i nezadovoljstva i tehnička opremljenost. Odgajateljica Lili pak navodi da ne postoje prepreke i da je svaka situacija prilika za učenje o životu. Prema Slunjski (2011) znanje je ono u čemu dijete sudjeluje i s toga bi se u prvi plan trebala stavljati kvaliteta djetetova iskustva i dinamičan pristup učenju.

Pojam refleksije fotografijom odgajatelji navode tijekom cijelog istraživanja. Pregledom fotografija omogućuje se promišljanje i rast iz vlastitog iskustva. Nije moguće mijenjati i unaprjeđivati praksu, ukoliko odgajatelj nije svjestan vlastitih teorija. Vizualno pripovijedanje je alat za učenje, istraživanje i promišljanje vlastite prakse (Vujičić, 2015). Ponovnim pogledom u fotografiju uočavaju zastupljenost i interes djece za određeni poticaj, centar aktivnosti. Promišljaju što će i kako će ponuditi u narednom razdoblju. U humanistički orijentiranom kurikulumu planiranje i izbor sadržaja povezani su s interesima i potrebama djece. Interes djece dovodio je do međusobnog sukoba kojeg je odgajateljica uspješno riješila fotografijom. Nedostatak materijalnih uvjeta, u ovom slučaju lego kockica, riješio se na način da je odgajateljica uz djecu fotografirala izrađene robote koji su bili prikazani na plakatu. Okruženje u kojem se djeci omogućuje odabir kadra potiče njihovo samopouzdanje jer takvo okruženje prepoznaje i cijeni njihov trud.

Refleksija nije primjerena samo za odgajatelje, već i za djecu gdje ih se potiče na osvrtnje na vlastito iskustvo. Lira opisuje aktivnost refleksije na izlet izradom kartonske špilje i dječjim fotografijama s izleta. Produbljuje se dječje učenje o onome gdje su bili, što su vidjeli, kako su se osjećali. Zbog loših materijalnih uvjeta jedan sudionik istraživanja ne omogućuje djeci gledanje vlastiti fotografija, dok kod preostalih osam sudionika djeca imaju tu mogućnost. Jedna odgajateljica navodi da djeca nemaju interes za takvom aktivnošću dok druge prepričavaju dječje doživljaje prilikom razgovora o fotografijama. Prema teoriji sociokulturnog razvoja, djeca su aktivni učesnici u odgoju i obrazovanju i uče u socijalnim interakcijama, poput razgovora o fotografiji, dijeljenju proživljenog iskustva na temelju fotografije i slično. Odgajatelji integriraju fotografiju u centrima aktivnosti, a pritom pružaju djeci različitih razvojnih razina i kompetencija da stvore podlogu razumijevanja. Koriste ih u stolno-manipulativnim igrama, istraživačko spoznajnim aktivnostima, literarnim i kao poticaj za likovno izražavanje.

7.3. Djeci predškolske dobi daje se mogućnost vlastitog izbora fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnostima

Učestalost upotrebe fotografije u odgojno-obrazovnom radu razlikovao se među sudionicima ponajviše jer se fotografija promatrala kao dodatna aktivnost.

Višnja: Pa kažem nije bilo baš često jer ja sam do kraja 2. mjeseca radila u jasličkoj skupini pa sam prešla u ovu sadašnju. A kako je to bio kraj drugog mjeseca pa do negdje polovice šestog fokus je bio na predškolarce i njihovoj pripremi za školu. Evo koristili smo poglavito za taj projekt Green teachers. Ove godine imamo namjere koristiti u sklopu dana obitelji planira se da djeca donesu svoju fotografiju i da napravimo obiteljsko stablo sa fotografijama obitelji.

PM: Vrlo često koristim fotografiju. Njima je to jako zanimljivo.

Upotreba fotografije za rješavanje likovnih problema u aktivnostima ograničena je, prema riječima sudionika, zbog nedostatka materijala. Erceg i sur. (2010). navode kako materijalna sredina treba biti poticajna, dobro opremljena i multimedijalna. Višnja navodi kako dostupnost materijala određuje o načinu upotrebe.

Višnja: „Ma daa, jesu, imaju mogućnost. Ali sad smo malo s time stali. Pogotovo kolegica koje je bila prije, ona je strahovito, izrazito koristila sve te materijale, a dobro znaš da u vrtiću najviše imaš materijala koliko ga sam doneseš. Tako da pri kraju godine smo sve te zalihe potrošili i sad moramo nositi drugo. Ja sam za sad donijela te Smibove koji su aktualni i lijepi su, sačuvani su da bi ih sad izrezivala.“

Ivana: „U stvari ne, jer je to preskupo. Iz časopisa da, plakati, u smislu da smo izrađivali plakate, pa su oni sudjelovali.. U tome čisto dok smo radili plakate, jesen, životinje koje spavaju zimski san, livadni leptiri i tako nekakve stvari. Ali manipulacije fotografijom da su oni izrezivali nešto, tipa odjeće ili dijelova tijela iz starih časopisa dok smo lijepili, radili i na taj način. Nikad sa razvijenom fotografijom.“

Laura: „Pa u biti, koje su nam polijepljene na zidovima imaju pristupe i mogli bi napraviti neku likovnu aktivnost da nacrtaju. Baš nemamo časopise, ali mogli bi uvesti u praksu. Nisam se ni sjetila do sad.“

Omogućavanje djeci samostalno korištenje dobro osmišljenih materijala važan je kriterij kvalitete jer ono rezultira samoiniciranim i samoorganiziranim aktivnostima (Slunjski, 2011).

Odgajatelji prikazuju realne fotografije u situacijama kada pravi predmeti, biljke, životinje i pojave nisu dostupne za vidjeti uživo. Principom sistematičnosti odgajatelj organizira aktivnost po načelu postupnosti, odnosno od poznatog k nepoznatom s ciljem stvaranje različitih spoznaja o svijetu i životu (Erceg i sur., 2010).

Lira: „Koristim fotografiju kad ne mogu prikazati djeci nešto što u pravom obliku ne mogu mu donijeti. Ako slikamo cvijet, onda cvijet donesem, ali kad je nešto što ne mogu dofurat, onda koristim fotografiju, trudim se koristiti realnu fotografiju, a ne one clipart, tj. Ilustracije, da im bude što jasnije. Onda te fotografije kasnije neko vrijeme stoje izložene negdje, zalijepimo.. da se mogu prisjećati. Koristimo ih. Mi imamo dosta tih fotografija iz kalendara. Ne znam, životinje, nacionalni parkovi i te fotografije koje su bile na vrhu kalendara sad su izrezane, izvučemo ih van pa ih možemo promatrati, pričati o tome.“

Ivana: „fotografiju koristim ako želim nešto pokazati. Fotografiju neke životinje koja nije u našem vidokrugu, nečega iz prirode najčešće, na taj način. Prirodne pojave ili drugih ljudi, kultura, rasa, Kinezi, crnci... zemljopis i prirode“

Vali: „Recimo radila sam s djecom prirodne pojave, tipa kiša, duga pa sam i te fotografije nosila u prirodnom okruženju.“

Knjigoljubac: „Da, fotografija mi je vjeran pokazatelj situacije, realnosti, znači ne da ja nacrtam cvijet, nego da oni točno vide da je taj mak ili bilo koji cvijet doslovce takav, ako ga već ne mogu vidjeti u živo.“

Materijali s fotografijama su djeci dostupni za manipulaciju, no djecu je potrebo dodatno potaknuti na iskorištavanje foto materijala u likovno izražavanje.

Knjigoljubac: „Da, imaju sve dostupne materijale, znači letke, različite promidžbene materijale, u svakom momentu ih mogu rezati, lijepiti, koristiti za nešto. Za igru. Za sada recimo, ne znam, kad su pogotovo jesen, jer ona ima jako puno tih, to je jedno područje u kojem se može puno aktivnosti obogaćeno, bilo hrana, bilo koji drugi sadržaj koji ih zanima.

Potaknem jer budemo realni, oni imaju svoj cilj, putanju, uvijek su to nekakve iste igre ili nešto što ih u tom momentu, npr. u jutarnjem okupljanju, uvijek se nastavljaju igrati slaganja kockica od prethodnog dana ili nešto. Pa ih moraš malo usmjeriti i proširiti, ali im je dostupno ili ih se potakne i onda oni sami što žele s tim.“

Lili: „Da, ja im isprintam i onda im stavim tamo. Često koristimo i fotografiju da je iz nekog časopisa, postoje profesionalne fotografije iz National Geographic koje sam iz časopisa izvukla, baš radi te vode, pa onda oni režu okolo te okvire, pa lijepe, pa nešto govore, pa pišemo uz tu fotografiju neku njihovo zapažanje i primjer. Ima puno smiješnih stvari, ali način kako dijete doživljava, svako dijete drukčije, kao i svaki čovjek“ .

Lijepljenjem fotografije na plohu djeca su bila u prilici koristiti tehniku plošnog dvodimenzionalnog oblikovanja, crtačku tehniku.

Lira: „Daaa, imali smo jednom jedan likovni projekt. To mi je bilo ful zabavno. Di sam ih ja slikala, njihov portret, znači slikala sam svakome lice i prerezali smo tu fotografiju na pola, a onda su oni ostatak lica, kao simetriju radili. Znaš kako su fora ispali radovi. Mlađa djeca bi pored toga nacrtala „stickmana“. Ne bi znali napraviti ostatak lica, neki su se ful potrudili pa su uspjeli napraviti ostatak svog lica i to im je bila baš jedna od zabavnih aktivnosti, likovnih, koja izlazi iz nekakvih klasičnih, nacrtaj sebe. Nego dobiješ polovicu vlastitog lica, a drugu nacrtáš. I oni su uživali jer im nije bilo jasno zašto ih sad slikam, zašto moraju stat. Uspjela sam im to objasniti, nije to bilo jednostavno jer im ne možeš predočiti zašto ja to sad radim da bi idući dan nešto radili. Do idućeg dana njima je to već previše. Ali kad su vidjeli svoju fotografiju na pola, nalijepljeno na papiru i drugu samo da iscrtaju to im je bilo top i to onako samo s olovkom. To je nešto što im se baš sviđjelo.“

Korištenje fotografije iz enciklopedija kao prikaz predmeta za crtanje.

PM: „Do sada mi nije bila takva praksa da ja njima stavljam fotografije i da oni nešto rade. U likovnom, tipa kad im daš tu neku sliku pa oni gledaju, precrtavaju na papir. Iako je to ubijanje kreativnosti. Ili tipa, ne znam dal se to odnosi na fotografiju, slikovnice, kad se čita neka priča, pa im se to da na stol. Časopis kao časopis nisam koristila, više neke enciklopedije.“

Fotografija kao prilika za uspoređivanje događaja, uočavanje detalja i boja. Poticaj za razgovor i prisjećanje.

Lili: „Prije dva dana je padala kiša i fotografirala sam kišu. I onda smo tu fotografiju razvili i uočavali gdje se sve voda skuplja, kako nam biljka izgleda prije i poslije kiše, što se dogodi kartonu na kiši. Bojali smo grane na kartonu i stavili ih sušiti i pao je

pljusak. Pa smo razgovarali što se dogodilo boji, a što kartonu. Evo to je aktivnost koja nije planirana. Isprintala sam fotografije kiše i automatski ti je motivacija, poticaj za likovnu aktivnost. Ajmo nečim drugim radit kišu, kako je nebo, oni uočavaju na fotografiji tamno plavo, crno, ajmo uzet takav papir, hoćemo li s plavim kapljicama ili ne, neku svjetlu, onda smo došli do bijele pastele. I dan danas plakat stoji nama u sobi „taj dan je padala kiša“ i onda se oni toga sjete.“

Kreativno kreiranje staništa za životinje tehnikom prostorno-plastičnog oblikovanja koristeći kiparski materijal, glinu, na temelju fotografija životinja.

Lili: “Evo jučer smo radili „moj dom“, ne mogu fotografirati dječje domove, ali bile su fotografije. Prvo je bila slikovnica “gdje žive životinje“, nadovezujemo se na tu neku jesensku tematiku jer smo obrađivali vjeverice i ježeve, onda djeca prepričavaju doživljaje gdje sve žive životinje i gdje su ih sve vidjeli. E onda su uz to bile priložene fotografije raznih staništa životinja, onda su oni te fotografije stavili na pano i gledajući u fotografiju pokušali napraviti svoje viđenje doma za životinje. Tako da smo dobili neboder za žirafu od drva, ili kućicu od cigle i kamena za ježa, dobili smo lijepa gnijezda. Što mi je opet bilo super jer gnijezda smo danas prenijeli u modeliranje tako da smo skupili one grančice i uz pomoć, normalno, gline, zalijepili te grančice i uspješno napravili tri gnijezda u kojima žive naši orlovi.“

Treća hipoteza, djeci predškolske dobi daje se mogućnost vlastitog izbora fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnosti, djelomično se prihvaća. Odgajatelji djeci omogućuju fotografije u sklopu ciljanih aktivnosti, dio odgajatelja ima omogućene fotografije za samostalan pristup i manipulaciju, a dio odgajatelja trenutno ne omogućava takvu vrstu aktivnosti zbog slabijih materijalnih uvjeta.

Na temelju dobivenih odgovora primjećuju se razlike u stavovima odgajatelja o načinu upotrebe fotografije za rješavanje likovnih problema. Sudionici istraživanja promatraju fotografiju ili kao dodatnu aktivnost koja se odrađuje u sklopu projekta, kao aktivnost koja je preskupa, kao aktivnost kojom se zahtijeva kontinuirano prikupljanje materijala poput časopisa ili ju pak integriraju u aktivnosti svakodnevnog odgojno-obrazovnog rada. Suvremeni odgajatelj je osoba koja planira sadržaj aktivnosti na temelju interesa, mogućnosti i prijedloga djece. Ovakvim shvaćanjem kurikula onemogućavaju se situacije u kojima su sadržaji unaprijed propisani da se trebaju napraviti. Odgajatelj u takvom tradicionalnom, transmisijском pristupu je tehničar

koji ulijeva znanje. Odgajateljica navodi kako bi češće koristila fotografiju da nije bilo propisanih sadržaja koji su bili prioritetni.

Prema rezultatima istraživanja odgajatelji koji imaju odgovarajuće prostorno-materijalne uvjete omogućuju djeci slobodan izbor fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnostima. Slunjski (2011) navodi da konstrukcija značenja proizlazi iz pružanja prilika djeci različitih razvojnih razina i kompetencija za stvaranje podloge razumijevanja dijeleći znanje. U suvremenom pristupu odgojno-obrazovnog rada odgajatelj zadovoljava interese, potrebe i mogućnosti djece omogućavajući im veliki i slobodan izbor materijala, aktivnosti, prostora, djece i odraslih. Sudionici istraživanja pritom koriste realne fotografije prirode i društva, ali i fotografije djece iz skupine. Odgajatelji koriste fotografiju kao produktivni medij. Sudionici istraživanja istaknuli su da je fotografija korištena u crtačkim, slikarskim i kiparskim aktivnostima. Djeca su bila u mogućnosti razvijati finu motoriku šake (rezanjem škarama, oblikovanjem papirom i glinom), pojam o sebi, stvarali su bolju sliku o svojim sposobnostima i vještinama, razvijali su sposobnost donošenja samostalnih odluka, odnos s vršnjacima, pozitivne stavove prema predmetnoj, društvenoj i prirodnoj okolini, razvoj taktilne i vizualne percepcije, razvoj operativnog mišljenja, sposobnost uočavanja, pretpostavljanja i rješavanja problema, razvoj govornih vještina, razvoj osjetljivosti za oblikovanje na plohi i u prostoru, razvoj osjetljivosti za kombinacije te razvoj likovne domišljatosti korištenjem različitih materijala.

Usprkos dostupnosti, odgajateljica Knjigoljubac, navodi kako je potrebno djecu dodatno potaknuti na manipulaciju fotografijama zbog prisutnih drugih interesa. Uloga odgajatelja je prepoznati različitost umova i organizirati obrazovanje koje će biti dostupno svakom djetetu neovisno o njihovim međusobnim razlikama.

Odgajatelji koji imaju oskudnije materijalne uvjete časopise i fotografije promatraju kao sredstvo koje ima ulogu reproduktivnog medija. Neovisno o materijalnim uvjetima fotografije su bile omogućene djeci za slobodno gledanje putem plakata i časopisa čime se također pozitivno utječe na razvoj djece predškolske dobi. U početku se to događa interakcijom djece i odgajatelja, a s vremenom će djeca, prema odgovorima sudionika, samoinicijativno i samostalno pristupati fotografijama, prisjećati se i prepričavati događaje.

7.4. Djeci predškolske dobi omogućuje se fotografiranje po vlastitom izboru motiva

Četvrta tema podijeljena je na dvije kategorije: intrinzični i ekstrinzični čimbenici. Odgajatelji pokazuju intrinzičnu motivaciju za upotrebom fotoaparata u odgojno-obrazovnom radu kad bi imali službeni ili jednokratni fotoaparat. Protive se upotrebi mobitela zbog nemogućnosti ostanka u aplikaciji fotoaparat, ali i zbog mogućeg sukoba među djecom. Navode hipotetske situacije u kojima bi im omogućili upotrebu.

Višnja: *„pa u nekim strogo kontroliranim situacijama. Ovi najstariji koji su svjesni procesa- da, zašto ne“*

Laura: *„U principu nemaju, ali bi se svakako moglo djeci dozvoliti da i oni budu sudionici odgojno-obrazovnog procesa, pa da imaju priliku fotografirati“*

Laura: *„Prvo bi vidjela kako oni razgovaraju, što bi htjeli fotografirati, možda s nekim pitanjima bi krenula, da vidim što oni vole i što ih zanima. Onda bi pokazivala neke fotografije i možda bi im donijela baš pravi fotoaparat koji bi oni mogli vidjeti kako izgleda i onda bi im dala da probaju. Objasnila bi im da je to instrument, da je to vrijedna stvar s kojom bi trebali biti oprezni. Već kad bi ga donijela onda bi taj aparat bio svugdje. Vidjela bi što djeca vole i gdje njihova pažnja ide, šta bi oni fotografirali, šta bi njima odvuklo pozornost, gdje bi oni upotrijebili i na koji način.“*

Lira: *„Samo sam ja fotografirala, nije mi ugodno davati svoj mobitel djeci, niti smatram da je ok davat općenito ekran, jako su spretni i lako će izaći iz kamere i otići negdje drugdje. Druga stvar to je moj vlastiti mobitel nije to kamera, samo kamera pa da ne mogu napraviti ništa drugo na njoj, znači ja nemam mogućnost zaključati kamera pa da se samo ona koristi. I treće, mislim, najveći problem je što je to moj vlastiti mobitel, da je to vrtički ili samo neka jednokratna kamera da, bila bi za to ful. Sa starijom vrtičkom ili predškolarcima svakako da.“*

„Osobito jer je to jedan mobitel, sukob samo takav, a njima je mobitel sve. Znači to im puno znači ili kad upalim taj ekran jer se odmah zalijepi. Ako koristimo ekrane koristimo ih sa svrhom, ne koristimo ih bezveze.“

Rayna, Garner (2018) navode da djeca ne mogu biti premala za fotografiranje i prema njihovom istraživanju, djeca su pružila neočekivane uvide u vlastito učenje.

Ekstrinzični čimbenici odnosili su se na prostorno-materijalne uvjete, dob djece uključene u skupinu i nezainteresiranost djece.

PM: „*Ne, moja djeca nisu pokazivala interes za fotografiranjem, ali su pokazivala interes da budu fotografirana. Pa sam ih ja slikala sa službenim mobitelom.*“

Alisa: „*Zapravo nisu, više ih zanima da oni budu na fotografiji. Uvijek govore, jedno dijete slikam i krenu glasovi teta slikaj sad mene.*“

Lili: „*Ne, nemaju pristup ni jednoj službenoj imovini.*“

Ivana: *Ne, ne jer nemamo službeni fotoapararat inače bi sigurno nešto probali*

Knjigoljubac: *Ne, nije im mobitel raspoloživ uopće. Pa imala sam kameru i službeni fotoapararat, kad mobitel još nije bio toliko aktualan ali to je bilo nešto što mi pomaže. Ali opet kažem, ne da im ja samo to dam da oni sad s tim lupaju i rade što žele, ne.*

Blagajević, Thomes (2008) primijetile su da djeca ne koriste fotoapararat kao igračku već kao koristan alat. Koristili su ga na prikladan način i postupali su s oprezom.

Knjigoljubac: „*Imali su pristup, recimo, koristim i telefon i youtube, znači bilo što da me pitaju uvijek možeš to ukucat, pogledat, odmah im dati informaciju, odmah ih nekako uputit u još neke druge informacije. U toliko mobitel, koliko ti je dostupan, jer su ti informacije dostupne. Iako se uvijek i nadovežeš na to, tako da, ne znam, idemo u našu čitaonicu u vrtiću ili knjižnicu u mjesto pa ćemo potražiti knjigu, enciklopediju pa ćemo razraditi što dalje, nije im taj mobitel dostupan da oni rade s njim što hoće, niti fotografiraju s njim*“.

Herceg i sur. (2010) navode kako su mediji sveprisutni, a metodičko-didaktičku ulogu dobivaju kada služe za učenje i poučavanje djece. Sadržaji namijenjeni djeci trebaju poticati na interakciju, izazivati pitanja, razvijati samopouzdanje, poticati djecu na slobodno izražavanje (Ciboci i sur., 2021),

Višnja: „*Nisam im davala jer kad bi mi imale službene fotografske aparate onda bi im dala, ovima najstarijima. No kako ga nemamo, ne mogu im dati svoj mobitel, niti mislim da bi im smjela davati tako nešto.*“

Friedman (2016) poručuje kako omogućavanje fotoapararata djeci u dobi od tri do četiri godine nadilazi uobičajene aktivnosti, ali dovodi do neovisnosti u korištenju tehnologiju, a u kognitivnom smislu dolazi do sposobnosti zaključivanja, razmišljanja i analize fotografija.

Jedan sudionik istraživanja naveo je kako su djeca pokazivala interes, ali im nije bilo omogućeno.

Vali: Pa pokazivala su, ali ono ja im to nisam dala fotografirati. Ta uloga je uvijek nekako na nama, ali možda da, obzirom da su već malo stariji. Možda. Samo to nije neka praksa pa nisam o tome previše razmišljala.

Važni pokazatelji kvalitete aktivnosti je način na koji djeca u aktivnosti surađuju, međusobno razgovaraju i kako istražuju određene fenomene (Slunjski, 2011).

Lili i Lira omogućile su djeci sudjelovanje pri odabiru kadra i motiva za fotografiranje s ciljem stvaranja suradnje između odgajatelja i djece.

Lira: „I oni su imali svoje prijedloge kako ćemo slikati i hoće li se i oni slikati s njim ili ćemo slikati robota na stolu. To su oni birali, nisam ja. A drugo smo zajedno. Tako da i djeca sudjeluju u toj fotografiji“

Lili: „Kad idemo šetat onda znamo fotografirati nešto što oni uoče u prirodi, pošto smo sad ta eko skupina. Pa dosta obraćamo pozornost na prirodu oko nas i što možemo od nje napraviti i kako je možemo iskoristiti i što nam ona sve daje. Primjerice neki dan smo izašli u dvorište i slikala sam stablo, list (zeleni žuti, narančast), kesten, sve grančice što su oni našli, kamenčiće i sve ono što su oni napravili od toga. Sve je to fotografirano i stavljeno na plakat -što se sve može napraviti od lista i kako list možemo iskoristiti-, osim uobičajenog likovnog rada i otiskivanja, izrada kolaža. Onda smo mu skidali mesnati dio, pa ostavili samo žilice, povećalom promatrali bubice na listu... I to se sve fotografira i plakat se radi za djecu. Jer to im je onda poticaj za stat „joj vidi to sam radio“ počinje razgovor, razmišljaju, sjećaju, prepričavaju doživljaje, zaključuju prije svega.“

Četvrta hipoteza, djeci predškolske dobi omogućuje se fotografiranje po vlastitom izboru motiva, djelomično se potvrđuje. Niti jedan sudionik istraživanja do sada nije omogućio djetetu samostalnu upotrebu fotoaparata. Razlozi su manjak interesa djece, veći interes djeca imaju da budu fotografirana, nedostatak službenog fotoaparata i nepovjerenje u njihove mogućnosti. Dvije odgajateljice omogućile su djeci odabir kadra fotografiranja po vlastitom izboru.

Prisutna su različita teorijska polazišta odgajatelja kada je u pitanju samostalna upotreba fotoaparata kod djece predškolske dobi. Uočeni su elementi od tradicionalnog do suvremenog shvaćanja djeteta i njegovih mogućnosti. Odgajateljice uglavnom potvrđuju kako bi omogućile

djeci upotrebu fotoaparata kada bi im ustanova to omogućila ili kada bi to bila redovita praksa. Uloga odgajatelja je biti osoba koja razvija, kreira i dopunjuje, a ne osoba koja izvršava i primjenjuje gotove koncepte. Odgajatelj bi trebao biti samouvjereniji u upotrebi ne konvencionalnih tipova aktivnosti prema interesima djece.

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, djeca predškolske dobi nemaju mogućnost samostalne upotrebe fotoaparata, ali pojedini odgajatelji pružaju djeci mogućnost za odabirom motiva i kadra. Ovim pristupom pozicija djeteta se odmiče od pasivne uloge i dolazi do aktivne uloge u kojoj je dijete punopravni sudionik za odlučivanje i djelovanje. Presudnu ulogu ima djetetova vlastita aktivnost u odgojno-obrazovnom procesu (NKRPOO, 2015). Sudionice istraživanja navode da su ovim pristupom fotografirani lego roboti, sadnja graha i konstruirani motivi od prirodnih materijala. Odgajatelj je u takvoj aktivnosti imao ulogu posrednika, a djeca su bila u aktivnoj ulozi i odlučivali su ono što je za njih važno, njihove ideje su postale vidljive, poticala se međusobna komunikacija i suradnja. „Učenje je i socijalni proces u kojem različitost perspektiva, znanja i razumijevanja djece predstavlja snažan potencijal zajedničkog učenja“ (NKRPOO, 2015:22).

8. ZAKLJUČAK

Fotografija je koristan alat u predškolskom odgoju i obrazovanju jer je omogućeno djeci i odgajateljima da otkriju važne stvari o sebi i svijetu kojih ih okružuje, u kojem se igraju i rade.

Cilj rada bio je ispitati uvjerenja odgajatelja o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi i njihovim postignućima. Postavljene su četiri hipoteze, od kojih je jedna prihvaćena, *Upotrebom fotografija utječe se na odgoj i obrazovanje djece predškole dobi*, a tri su djelomično prihvaćene; *odgajatelji svakodnevno koriste fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi; djeci predškolske dobi daje se mogućnost vlastitog izbora fotografija za rješavanje likovnih problema u aktivnostima; djeci predškole dobi omogućuje se fotografiranje po vlastitom izboru motiva.*

Prema rezultatima istraživanja odgajatelji gotovo svakodnevno primjenjuju fotografiju u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi. Odgajatelji fotografiraju djecu u samoinicijativnim i planiranim aktivnostima, a potom im te fotografije pokazuju na plakatima, Padletu, izradom foto priče i kocke pričalice. Sudionici istraživanja naveli su da ovakvim aktivnostima pozitivno utječu na razvoj govora i komunikacije te socioemocionalnog razvoja i razvoja ličnosti. U teoriji sociokulturnog razvoja, ističe se dječje učenje putem socijalnih interakcije, a uključujući fotografiju djeca stječu vještine i koncepte interakcije tijekom razgovora o prisutnim osobama, životinjama, događajima te prisjećanjem i razgovorom o iskustvima koja su se događala tokom tog dana. Osim dječjih fotografija odgajatelji koriste i realne fotografije koje su djeci ponuđene u sobi dnevnog boravka za samostalno manipuliranje. Prema Byrnes, Wasik (2009) u teoriji konstruktivizma učenje se promatra kao pružanje prilika za dječje aktivno sudjelovanje. Realne fotografije prirode i društva koristile su u likovnim aktivnostima, a pritom su ponuđene crtačke, slikarske i kiparske tehnike. Primjeri aktivnosti su crtanje prema predlošku, usmjeravanje pažnje na boje i oblike, dovršavanje druge polovice fotografije upotrebom olovke, izrada kućica za životinje od prirodnih rasutih materijala i gline, 3d modeliranje plastelinom. Usprkos dostupnosti jedan sudionik istraživanja navodi kako djeca nemaju interesa i potrebno ih je dodatno potaknuti. Poteškoće pri upotrebi realnih fotografija su i nedostupnost materijala i loši materijalni uvjeti, s toga dio odgajatelja omogućava isključivo vizualan pristup materijalu. Odgajatelji integriraju fotografiju i u druge centre aktivnosti poput stolno-manipulativnog centra, istraživačkog centra, centra početnog čitanja i pisanja. Djeca imaju mogućnost manipulacije plastificiranim fotografijama koje se mogu pozicionirati na ploči, odgajatelji izrađuju društvene igre s fotografijama, u istraživačkom centru prikazana je

vremenska crta s fotografijama sadnje i rasta graha, fotografija kao priča u slici, prikaz dječjeg konstruiranja i gradnje od plastičnih kocki. Osim u centrima aktivnosti, fotografija je služila kao sredstvo za dokumentiranje, a prema Ljubić Nežić (2019) ona evocira sjećanja i postiže se razumijevanje djeteta, njegovih interesa i potreba, odgajatelju pomaže da se vidi „drugim parom očiju“. Odgajateljice navode kako im ponovno gledanje fotografija služi kao sredstvo prisjećanja i motivacija za izradu poticaja.

Sudionici istraživanja fotografije dječjih aktivnosti prikazuju roditeljima s ciljem poboljšanja kvalitetnih partnerskih odnosa. Dio sudionika naveo je kako nema mogućnost javnog prikazivanja tih fotografija zbog GDPR-a ili kultura ustanove nije podržavajuća prema toj vrsti suradnje. Odgajatelji su navodili da su surađivali s roditeljima slanjem fotografija na Viber, objavom sadržaja na službenoj Facebook grupi, putem Web stranice vrtića. S obzirom na životno iskustvo, znanje i perspektivu roditelja proizlaze različita značenja prilikom njihova gledanja fotografija djece u aktivnosti (Moran, Tegano, 2005).

U procesu primjene novine u praksu, u ovom slučaju korištenje fotoaparata potrebno je i emocionalno prihvaćanje od strane odgajatelja. Analizom odgovora primjećuje se da su uključeniije, u upotrebi i integraciji fotografije u odgojno-obrazovnom radu, one odgajateljice čiji se pristup slaže s njihovom uvjerenjem. Tijekom vođenja intervjua primijećeno je kod određenih sudionika istraživanja kako ne odbacuju u potpunosti mogućnost za pružanjem aktivnosti fotografiranja iako do sad nisu omogućavale tu vrstu poticaja. Emocionalnim prihvaćanjem dolazi do djelotvornog prijevoda u odgojno-obrazovnu praksu, a isprobavanje omogućava novo razumijevanje odgojno-obrazovne prakse i nove teorije. Među odgajateljicama prisutna je razlika u shvaćanju djeteta, njegovih mogućnosti i njegovoj ulozi u odgojno-obrazovnoj ustanovi, a što se očituje i na način upotrebe fotografije u odgojno-obrazovnom radu. Iako u ovom istraživanju nisu prisutni odgajatelji koji omogućuju djeci fotografiranje, prisutni su odgajatelji čiji raspon uključivanja fotografije ide od integriranih aktivnosti i omogućavanje djeci odabira sadržaja fotografiranja do shvaćanja fotografije isključivo kao sredstvo dokumentiranja za rad odgajatelja.

Glavni fokus potječe iz premise da je fotografija kvalitetan, presudan i lako dostupan alat koji omogućuje upotrebu na različite načine od strane djece i odraslih. Ova se pretpostavka prema odgovorima sudionika potvrđuje na način da se aktivnom upotrebom fotografije u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi pozitivno utječe na njihov rast i razvoj podržavajući njihove interese, mogućnosti i potrebe.

9. LITETRATURA

1. Armstrong, T. (2008). *Najbolje škole*. Zagreb: Educa
2. Batistič-Zorec, M. (2003). *Razvojna psihologija i odgojna praksa u vrtićima*. 22–29.
3. Blagojević, B., Thomes, K. (2008). Young Photographers: Can 4-year-olds use a digital camera as a tool for learning? An investigation in progress... *Young Children*, September 2008, Vol. 63, No. 5 (September 2008), pp. 66-70, 72. Pribavljeno 16.02.2023. sa <https://www.jstor.org/stable/42730337>
4. Britsch, S. (2019). Exploring science visually: Science and photography with pre-kindergarten children. *Journal of Early Childhood Literacy*, 19(1), 55–81. Pribavljeno 09.03.2023., sa <https://doi.org/10.1177/1468798417700704>
5. Carlsen, K., Clark, A. (2022). Potentialities of pedagogical documentation as an intertwined research process with children and teachers in slow pedagogies. *European Early Childhood Education Research Journal*, 30:2, 200-212. Pribavljeno: 17.10.2023. DOI: 10.1080/1350293X.2022.2046838
6. Ciboci, L. (2015). *Utjecaj medija na igru djece predškolske dobi. // Dijete i jezik danas: Dijete i mediji: Zbornik radova sa VII. znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem / uredile Dubravka Smajić i Valentina Majdenić*. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Pribavljeno 14.07.2023., sa https://chila.eu/wp-content/uploads/2019/02/Dijete-i-mediji-2015.-_Children-and-the-Media-2015.pdf
7. Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2021). *Mediji i djeca predškolske dobi- priručnik za odgojitelje u dječjim vrtićima*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu
8. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (2nd ed.)*. Sage Publications, Inc.
9. Čakmazović, A. (2021). Medijska pismenost za najmlađe : Multimedijски priručnik za djecu predškolske i rane školske dobi. *Digitalne Zbirke Nacionalne i Sveučilišne Knjižnice u Zagrebu*. Pribavljeno: 16.10.2023. sa <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=607996>
10. DeMarie, D., Ethridge, E. (2006). YC *Young Children*; Washington Vol. 61, Iss. 1, 101-104. Pribavljeno 30.03.2023. s https://www.researchgate.net/publication/285665813_Children's_images_of_preschool_the_power_of_photography
11. Đuran, A., Koprivnjak, D. i Maček, N. (2019). Utjecaj medija i uloga odraslih na odgoj i obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi. *Communication Management*

- Review, 04 (01), 270-283. Pribavljeno 02.05.2023., sa <https://doi.org/10.22522/cmr20190151>
12. Epstein, A. (2001). Thinking about Art: Encouraging Art Appreciation in Early Childhood Setting. *National Association for the Education of Young Children (NAEYC) Young Children*, May 2001, Vol. 56, No. 3. Pribavljeno 16.02.2023. sa <https://www.jstor.org/stable/42727947>
 13. Europska mreža za poticanje pismenosti. (2022). *Europska deklaracija o pravu djeteta na digitalnu pismenost dostupna na hrvatskom jeziku*. Pribavljeno 16.10.2023. sa <https://www.nsk.hr/europskadeklaracija-o-pravu-djeteta-na-digitalnu-pismenost-dostupna-na-hrvatskom-jeziku/>
 14. Fizi, M. (1982). *Fotografija*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske
 15. Flusser, V. (2007). *Filozofija fotografije*. Zagreb: Scarabeus-naklada
 16. Friedman, A. (2016). Three-Year-Old Photographers: Educational Mediation as a Basis for Visual Literacy via Digital Photography in Early Childhood. *Journal of Media Literacy Education*, 8(1), 15-31. Pribavljeno 15.12.2022. s <https://doi.org/10.23860/jmle-8-1-2>
 17. Gardner, H. (2005). *Disciplinarni um*. Zagreb: Educa.
 18. Gopnik, A. (2011). *Beba filozof*. Zagreb: Algoritam.
 19. Greenfield, S. (2000). *Priča o mozgu*. Zagreb: Izvor
 20. Halmi, A. (2013). Kvalitativna istraživanja u obrazovanju. *Pedagogijska istraživanja*, 10 (2), 203-217. Pribavljeno 06.06.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/129605>
 21. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža
 22. Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
 23. Junia Byrnes & Barbara A. Wasik (2009) *Picture This: Using Photography as a Learning Tool in Early Childhood Classrooms*, *Childhood Education*, 85:4, 243-248, Pribavljeno 09.03.2023. sa DOI: 10.1080/00094056.2009.10523090
 24. Landman, G., Athey, I. (1970). The Child's Eye View: Experimental Photography with Preschool Children. *Young Children*, 26(2), 77-81. Pribavljeno 11.03.2023. s <http://www.jstor.org/stable/42642142>
 25. Lemon, N. (2007). Take a photograph: Teacher reflection through narrative. *Reflective Practice*, 8(2), 177-191. Pribavljeno: 17.10.2023. sa

https://www.researchgate.net/publication/233146474_Take_a_photograph_teacher_reflection_through_narrative/citations

26. Ljubić Nežić, K. (2019). *Poticanje razvoja medijske pismenosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju*. *Communication Management Review*, 04 (01), 284-301. Pribavljeno 29.04.2023. sa <https://doi.org/10.22522/cmr20190152>
27. Miljak, A. (2015). *Razvojni kurikulum ranog odgoja*. Model Izvor II. Zagreb: Mali profesor
28. Mikelic Preradovic, Lešin, Boras (2017). The Role and Attitudes of Kindergarten Educators in ICT-Supported Early Childhood Education. *TEM JOURNAL - Technology, Education, Management, Informatics*. 6. 162-172. 10.18421/TEM61-24. Pribavljeno 16.10.2023. sa DOI: 10.18421/TEM61-24
29. Mikić, Krešimir. (2015). *Medijska pismenost, mediji kao prijenosnici humanih poruka, ideja, vrijednosti. Dijete i jezik danas – Dijete i mediji*. zbornik radova sa VII. znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti., str. 13-49. Pribavljeno 14.07.2023. sa https://chila.eu/wp-content/uploads/2019/02/Dijete-i-mediji-2015.-_-Children-and-the-Media-2015.pdf
30. Moran, M.J., & Tegano, D.W. (2005). Moving toward Visual Literacy: Photography as a Language of Teacher Inquiry. *Early childhood research and practice*, 7. Pribavljeno 15.12.2022.
31. Mukherji, P. Albon, D, (2010), *Research Methods in Early Childhood: An Introductory Guide*. Sage. Los Angeles/London/New Delhi/singapore/Washington DC
32. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Preuzeto: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>
33. Petrović-Sočo, B. (2009). Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikuluma ranog odgoja. *Pedagoški istraživanja*, 6 (1-2), 123-136. Pribavljeno 05.11.2022. sa <https://hrcak.srce.hr/118104>
34. Rayna, S., Pascale, G. (2021) Toddlers taking pictures of their preschool life: towards a reflexive approach of qualitative research with young children, *Early Years*, 41:2-3, 305-321, Pribavljeno 30.11.2022., sa .DOI: 10.1080/09575146.2018.1493049
35. Share, J (2015). *Cameras in Classrooms: Photography's Pedagogical Potential*. Los Angeles: University of California, 97-118. Pribavljeno 12.07.2023., sa

https://www.researchgate.net/publication/282067244_Cameras_in_Classrooms_Photography's_Pedagogical_Potential

36. Slunjski, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja*. Zagreb: ŠK.
37. Slunjski, E. (2011). Kriteriji kvalitete u situacijama učenja. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (64), 4-7. Probavljeno 6.10.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/124350>
38. Šverko, B., Zarevski, P., Szabo, S., Kljaić, S., Kolega, M., Turudić-Čuljak, T. (2013). *Psihologija udžbenik za gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga
39. Taloš Lopar, M., Martić, K. (2015). Dokumentiranje odgojno-obrazovnog procesa. *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 21 (79), 14-15. Pribavljeno 12.7.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/172719>
40. Tolić, M., Vertovšek, D. (2011) *Mladi-odgoj za medije*. Zagreb: M.E.P.
41. Vujičić, L. (2015). Pripovjedačko putovanje odgajatelja ili osobna refleksija putem fotografije. *Dijete, vrtić, obitelj*, 21 (79), 6-8. Pribavljeno 20.06.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/172539>
42. Žerjav, D. (2009). Osnove fotografije. Foto-priručnik za početnike u fotografiji. Pribavljeno 16.10.2023. sa http://os-fkrezme-os.skole.hr/upload/os-fkrezme-os/images/static3/887/attachment/osnove_fotografije.pdf
43. Žerjav, D. (2011). *Promišljati fotografski*. Čakovec: Edukativna biblioteka Fotokluba Čakovec.

10.PRILOZI

Prilog 1.:Primjer potpisane suglasnosti za sudjelovanje

INFORMATIVNI PRISTANAK

na sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju za potrebe pisanja diplomskog rada

Naslov istraživanja: Fotografija kao medij u odgoju i obrazovanju predškolske djece

Istraživačica: Martina Linić

Institucija: Sveučilišni diplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, Sveučilište u Rijeci

Kratak opis teme istraživanja

Istraživanjem se ispituju uvjerenja odgajatelja o primjeni fotografije u radu s djecom predškolske dobi i njihovim postignućima. Istraživanje se provodi u sklopu diplomskog rada kolegija „Umjetnički programi“ pod mentorstvom doc.dr.sc. Anite Rončević.

Opis procesa istraživanja

U svrhu prikupljanja podataka potrebnih za realizaciju osnovnog cilja i svrhe istraživanja, provodi se online istraživanje metodom intervjua u trajanju od oko 30 minuta s odgajateljima na području grada Rijeke i okolice. Za potrebe analize podataka, ovaj intervju bit će sniman i pohranjen na sigurno mjesto pod šifrom koju će biti nemoguće povezati sa stvarnim sudionikom istraživanja. Prilikom opisivanja rezultata istraživanja koristit će se pseudonim sudionika istraživanja.

Mogući rizici i dobici

Nema rizika povezanih s ovim istraživanjem osim korištenja Vašeg dragocjenog vremena. Ne postoji također niti direktan (osobni) dobitak.

Pravo na odbijanje i odustajanje

Sudjelovanje u studiji je dobrovoljno. Slobodni ste odustati u bilo kojem trenutku, također možete odbiti odgovoriti na pitanja koja smatrate neugodnim ili neprimjerenim.

Povjerljivost

Sve informacije koje podijelite tijekom intervjua ostaju povjerljive. Nitko osim istraživačice neće imati pristup tim podacima u njihovom izvornom obliku. Kvalitativna metodologija koja će se koristiti u istraživanju osigurava da iskorišteni podaci ne mogu ni na koji način ukazivati na Vaše ime te preko njih neće biti moguće rekonstruirati Vaš identitet.

Dostupni izvori informacije

Ukoliko ćete imati dodatnih pitanja nakon intervjua možete kontaktirati istraživačicu na sljedeću e-mail adresu: mlicic2@student.uniri.hr

AUTORIZACIJA

Molim Vas da svojim pseudonimom autorizirate sudjelovanje u istraživanju:

Laura

Pročitao/la sam i razumio/razumjela ovaj informirani pristanak te pristajem sudjelovati u u ovom istraživanju.

Mjesto i datum:

Potpis istraživača/istraživačice:

linić